

'UĞURSUZLUK ÜÇ ŞEYDEDİR...' RİVAYETİNİN İSNAD VE METİN YÖNÜNDEN TAHLİLİ

İbrahim SAĞLAM*

Özet:

"Uğursuzluk (Şu'm) üç şeydedir; ev, kadın ve at" rivayeti hakkında Müslüman bilginlerin farklı yorumları vardır. Bu çalışmada öncelikle bu yorumların hadis ilmi açısından anlamı değerlendirilmiş, sonrasında üzerinde çalıştığımız hadisin isnad ve metin tahlili yapılmıştır.

Araştırmanın birinci bölümünde, Hz. Aişe'nin uğursuzluk hadisine bakışı açıklanmış, ikinci bölümde uğursuzluk hadisi, isnad ve metin açısından tahlil edilmiştir. Sonuçta ise uğursuzluk haberlerinin güncel değerine ilişkin görüş ve öneriler sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Şu'm, Tıyera, Uğursuzluk Hadisi, Aişe.

The Isnad and Textual Analysis of the Hadith "Misfortune is Three Things ..."

Abstract

There are different interpretations of Islamic scholars about the hadith: "Misfortune (shum) is three things are house, women and horse". In this researche, fisrtly it will be valued these approaches in terms of Hadith Science. Secondly it will be analyzed in the context of isnad and text of the hadith studied on. In the first part of research, it is explained to perspective of Aisha for the hadith about misfortune. In the second part, the hadith have been analyzed in terms of isnad and textual. After all, it has been offered opinions and suggestions about current value of bad luck reports.

Key Words: Shum, Teyra, Misfortune Hadith, Aisha.

Key Words: Shum, Teyra, Misfortune Hadith, Aisha.

Giriş

İlk nesil olma ayrıcalığı ile sahabe, Hz. Peygamber'in söz ve fiillerini anlamaya gayret etti. Ancak onların anlayış, zekâ ve kabiliyetlerinin farklılığı, sürekli peygamberin yanında olmamaları, bazen elçinin söz, fiil ve tutumlarını eksik veya yanlış

*Dr., Kırkkale İl Müftülüğü Vaizi, e-mail: ibrahimsaglam74@gmail.com

anlamalarına neden oluyordu.¹ Elçi hayatta iken ashap, aralarındaki ihtilafları çözmek üzere Hz. Peygamber'e müracaat ediyorlardı. Resûlullah'ın (s) vefatından sonra fakih ve müçtehit sahabiler, gelişen yeni olaylara birçok yönden bakabilme, farklı yaklaşım tarzları geliştirebilme, tahlil ve sentez yapabilme yeteneklerini sergilediler. Bu daha sonraları Müslüman tenkit zihniyetinin de oluşmasına zemin hazırladı.

İslam'ın ilk dönemlerinde Mekke müşrikleri ve diğer din mensuplarına ait farklı inançlar bulunuyordu. Bunlardan biri olan uğursuzluk inancı; insanların yaşamlarıyla ilgili kararlar almada ve sosyo-kültürel faaliyetlerinde çeşitli kısıtlamalara neden olmaktaydı.² Uğursuzluk kurgusu, farklı şekillerde İslâm geldikten sonra da Müslümanlar arasında varlığını sürdürebilmiştir. Bu durumun gelişiminde sosyo-kültürel ve psiko-teolojik birçok faktörün etkili olduğu düşünülebilir. Gerek bu faktörlerin tespiti ve gerekse uğursuzluk anlayışının Müslüman düşüncesinde yer edinmesinin teknik unsurlarından olan şifahî kültürün analizi bir yaklaşımla değerlendirilmesi gerekir. Bu bağlamda Hz. Âişe bint Ebî Bekr'in (ö. 58/678) "Uğursuzluk (Şu'm) üç şeyde; evde, kadında ve attadır"³ rivayeti özelinde uğursuzluk anlayışının⁴ hadislerde nasıl ifade edildiğinin isnad ve metin yönünden tahlili, konunun daha sağlıklı bir şekilde anlaşılmasında yararlı olacaktır.⁵

1. HZ. AİŞE ve HADİS HAKKINDAKİ İSTİDRAKİ

Hz. Aişe, kuvvetli hafızası ve anlayışıyla Hz. Peygamber'in söz ve davranışlarındaki maksatları Kurânî açıdan görebilen müstesna bir şahsiyettir. O, hakikatin ortaya çıkması adına gösterdiği cesaretli tavrı ile Müslüman tenkit zihniyetinin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır.⁶ Hz. Aişe'nin bu çabalarının tarihi şahidi olarak yazılmış eserler bulunmaktadır.⁷ Dolayısıyla Hz. Aişe'ye ait rivayetlerin hadis biliminde farklı bir önemi vardır.

¹ Erul, Bünyamin, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, TDV yay. Ankara 1999, s. 151-196.

² Bkz. Çelik Ali, *İslam'ın Kabul ve Reddettiği Halk İnançları*, Beyan yay., İstanbul 2013, s. 21-26.

³ Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh*, Dâru's-Selâm, Riyâd, 2000, 56. Cihâd 47; 76. Tıb 43; Muslim, 39. Selam 115-116.

⁴ Bu konuda yapılan çalışmalar için bkz. İbn Kuteybe (ö.276), Ebu Muhammed Abdullah, *Te'vilu Muhtelif'l-Hadis*, thk. Muhammed Muhyiddin el-Asfar, el-Mektebetü'l-İslâmi Beyrut, 1999, 167-173; Cârullah (ö.954), Muhammed b. Abdilaziz, *Bulûğu'l-Müna ve'z-Zafer fi Beyâni lâ Advâ ve Tıyara ve lâ Hâme ve lâ Safer*, thk. Abdullah b. Süleyman el-Güfeylî, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 2001; Şevkânî (ö.1250), Muhammed Ali, *İthâfu'l-Mehira bi'l-Hadisî "Lâ Advâ ve Lâ Kelâmi a'la Tıyâra"*, thk. Râşid b. Amir b. Abdillâh el-Gafilî, Dâru Atlâsi'l-Hadrâi, 1424, Riyad; el-Asîmî (Muasır), Salih b. Mukbil Abdillâh, *Dirâsetü Hadîsi's-Şüm fî Selâsetin -Dirâseten Hadisiyyeten Akîdeten-*, <http://aqeeda.org/book/hadithu-shum.pdf> (15.01.2017)

⁵ Bu amaç ve yöntem doğrultusunda kaleme alınan benzer bir çalışma için bkz. Kesgin, Salih, "(Hastalıkta) bulaşıcılık yoktur" Hadisinin İsnad ve Metin Açısından Tahlili", *Hitit Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 2014/2, c. XIII, Sayı:26, s.83-120. İlgili çalışmada genel olarak bulaşıcılık kavramı işlenmiş, bulaşıcılığın uğursuzluk ile hangi ölçüler içerisinde birlikte ele alınması gerektiği ortaya konulmakla beraber doğrudan uğursuzluk kavramı, imkânı, kapsamı ve niteliğine ilişkin detaylı açıklamalara girilmemiştir. Bu çalışmada ise genel olarak uğursuzluk kavramının Hz. Aişe'nin uğursuzluk hadisine dair yaptığı istidrâk özelinde Müslüman kültürü açısından ne anlam ifade ettiği ilgili rivayetlerin sened ve metin tahlili yapılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

⁶ Hatiboğlu, Mehmed Said, "Hz. Aişe'nin Hadis Tenkitçiliği", AÜİFD, XIX (1973), s.59-61; ez-Zerkeşi, Hz. Aişe'nin Sahabeye Yöneltilmiş Eleştiriler, Haz. Bünyamin Erul, Kitabiyât yay., Ankara 2002, s. 17-50.

⁷ ez-Zerkeşi, Bedreddin, *el-İcâbe li İrâdi mestedrekethu Aişe 'ala's-Sahâbe*, thk. Bünyamin Erul, Müessesetü'r-Risale, Lübnan, 2004.

Hadis kaynaklarında uğursuzluk hakkındaki haber, Hz. Aişe'nin istidraki ile şu şekilde geçmektedir:

1. Hz. Aişe'ye Ebû Hüreyre'nin: "Şu'm üç şeyde; evde, kadında ve attadır" haberini naklediyor denince, O; "Ebû Hüreyre iyi ezberleyememiş. Zira o girdiğinde Resûlullah: "Allah, Yahudileri kahretsin, zira onlar; 'Şu'm üç şeyde; evde, kadında ve attadır' derler" buyurmuştu. Ebû Hüreyre hadisin başını işitmemiş, sadece sonunu duymuştur" dedi.⁸

2. Benî Amir'den iki adam Hz. Aişe'nin yanına girip "Ebu Hüreyre: "Tiyera ancak kadında, binekte ve evdedir" hadisini rivayet ediyor?" (Ne dersin?) diye sordular. O: "(Aklım başımdan gitti) aklımın yarısı göğe uçtu, yarısı yerde kaldı!" dedikten sonra şu cevabı verdi: "Kur'an'ı Ebu'l-Kasım'a indiren Allah'a yemin ederim ki, o böyle söylemiyordu. Fakat Resûlullah (s) şöyle buyurmuştur: "Cahiliye insanları şöyle derlerdi: Uğursuzluk (Tiyera); kadında, evde ve binektedir." Sonra Hz. Aişe şu ayeti okudu: " مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّّ / Ne yerde ne de kendi canlarınızda meydana gelen hiçbir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce, bir kitapta (yazılmış) olmasın. Doğrusu bu Allah'a kolaydır."⁹

2. RİVAYETİN TAHLİLİ

2.1. Sened Açısından Uğursuzluk Rivayetinin Tahlili:

Haberde uğursuzluk inancı "Şu'm" ve "Tiyera" ibareleri ile ifade edilmektedir. Hadis eserlerinde metin olarak birbirine benzeyen fakat sened açısından farklı olan buna dair birçok rivayet vardır. Burada önce "Şu'm" daha sonra "Tiyera" lafzı ile gelen haberler tetkik edilmiştir.

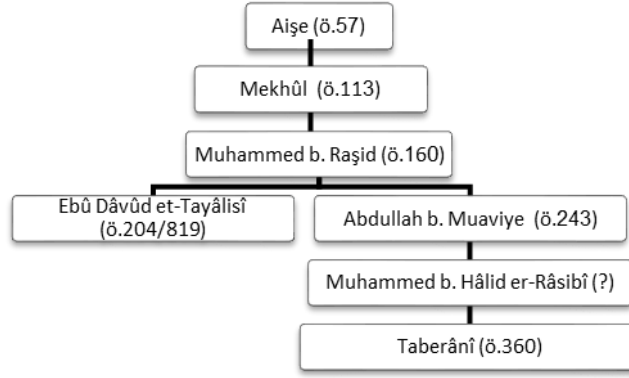
2.1.a. Şu'm ibaresi geçen haberler:

Hz. Aişe'den nakledilen haberin isnad şeması şu şekildedir:¹⁰

⁸ Ebu Dâvûd (ö. 204/819), et-Tayâlisî, *Müsned*, Haydarâbâd-1321, 215, H. No:1537; et-Taberânî (ö.360/971), Süleyman b. Ahmed, *Müsnedü's-Şamiyyîn*, thk. Hamdî b. Abdülmecid es-Selefi, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1405, IV/342, H. No:3505; ez-Zerkeşî, *el-İcâbe*, s. 207-211.

⁹ İbn Hanbel, Ahmed eş-Şeybani, *Müsned*, I-VI, Müessesetü'l-Kurtuba, Kahire, VI/150, 240; İshak b. Râhûye, İbn İbrahim el-Hanzalî, *Müsnedü İshâk b. Râhûye*, thk. Abdulğafur b. Abdülhak el-Bulûsî, Mektebetü'l-İmân, Medine 1991, III/751, H. No: 1365; el-Hâkim, Ebu Abdullah Neysâburî, *el-Müstedrek âle's-Sahîhayn*, I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, thk. Mustafa Abdulkadir, Beyrut 1990, II/521, H. No: 3788; ez-Zerkeşî, *el-İcâbe*, s.208-11. Ayet için bkz. 57, Hadîd, 22.

¹⁰ Tablolarda verilen ölüm tarihlerinde sadece hicri ölüm tarihleri kullanılmıştır.

Haberin ortak ravilerinden Muhammed b. Râşid (ö.160/777) hakkında birbiriyle çelişen değerlendirmeler yapılmıştır.¹¹ Râvî zincirinde ikinci sırada bulunan Mekhûl b. Ebî Müslim (ö.112/730) Hz. Aïşe'den nakilde bulunduğu dair şüphe vardır.¹² Bu yönü ile haberin senedi munkatî ve sıhhati problemlidir. Ayrıca söz konusu haberi Hz. Aïşe'ye bildiren kimsenin ismi de kapalı bırakılmıştır.

Hz. Aïşe rivayeti dışında Şu'm lafzı geçen haberler, Kütüb-i Sitt'e'de altı sahabe ravisi ile yirmi beş farklı tarikte yer almaktadır. Bu tarikleri sahâbi ravilerine göre şöyle göstermek mümkündür:

Abdullah b. Ömer	16 tarikte
Sehl b. Sa'd	5 tarikte
Cabir b. Abdullah	2 tarikte
Mihmer b. Muaviye/ Hakîm b. Muaviye	1 tarikte
Ümmü Seleme	1 tarikte

I. Abdullah b. Ömer (ö.74/693) Tariki:

İbn Ömer kaynaklı on altı rivayeti üç grupta toplamak mümkündür. Şöyle ki;

Birinci metin grubunda on altı rivayetin dokuzu: "*Şu'm, evde, kadında ve attadır*",¹³

İkinci metin grubunda on altı rivayetin üçü: "*Advâ,¹⁴ tıyera, hâme,¹⁵ safer¹⁶ yoktur. Ancak şu'm üç şeyde; atta, kadında ve evdedir*",¹⁷

¹¹ Muhammed, Kaderiye veya Şia mensubu olmakla itham edilmiş, İbn Hibban (ö.354/965) Nesâî (303/915), İbn Ebi Hatim onu cerh etmişler, ed-Dârekutnî (ö.385/995), İbn Hanbel (241/855), Yahya b. Main (ö.233/847) ve bir görüşünde Nesâî ise "sika" görmüşlerdir. Bkz. el-Mizzî, Ebu'l-Haccâc Yusuf, *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl*, thk. Beşşâr 'Avâd Ma'rûf, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1980, XXV/187-189.

¹² İbn Ebî Hatim, er-Razi, *el-Merâsil*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1983, s. 211.

¹³ Buhârî, 67, Nikâh 18, H. No: 4805; 60 Cihâd 47, H. No: 2703; Müslim, 39, Selâm 115, 116, H. No: 2225; Ebu Dâvûd, Süleyman b. el-Eşâs, *es-Sünen*, Dâru's-Selâm, Riyâd 2000, 22, Tib 24, H. No: 3922; Tirmizî, 44, Edeb 58, H. No: 2824; Nesâî, 28, Hayl, 5, H. No: 3568, 3569; İbn Mâce, 9, Nikâh 55, H. No:1995.

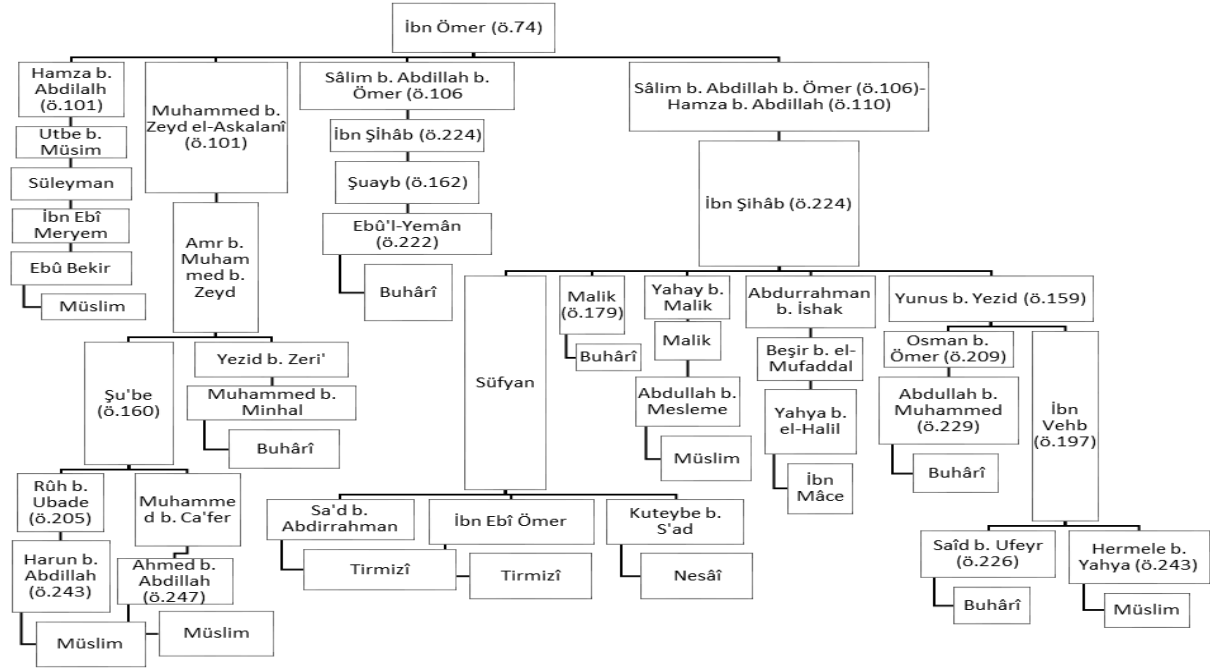
¹⁴ Advâ, hastalığın bulaşması demektir. ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kasım, *el-Faik fî Garîbi'l-Hadis*, Dâru'l-Meârif, Lübnan, t.y., II/399.

¹⁵ Hâme, baykuş ötmesi inancıdır. Buna göre katili bulunmayan bir maktulün ruhu, baykuş suretine girerek geceleri gelir, "Beni sulayınız, beni sulayınız..." diye ötermiş. Katili bulununca uçar gidermiş. Bkz. İbn Hacer, el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1379, X/241; Çelik, a.g.e., s. 102-104.

¹⁶ Safer ayının uğursuzluğu veya insan ve hayvanların karnındaki eziyet veren bir tür yılan inancıdır. Bkz. el-Hattâbî, Süleyman Hamd b. Muhammed, *Meâlimu's-Sünen*, Matbaatü'l-İlmiyye, Halep 1932, IV/233; Nevevî, Muhyiddin Yahya b. Şeref, *Sahîhu Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*, el-Matbaatü'l-Mısriyye 1969, XIV/215; İbnü'l-Esir, Ebu's-Sa'adet Meccüddin, *en-Nihaye fî Garîbi'l-Hadis*, Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut 1979, III/35.

¹⁷ Buhârî, 76, Tib 42, H. No: 5421; Tib 53, H. No: 5438, 5440; Müslim, 39, Selâm 116, H. No: 2225.

Üçüncü metin grubunda on altı rivayetin dördü: "Şayet şu'm olsaydı, evde kadında ve atta olurdu"¹⁸ ibareleri ile geçmektedir. Temel vurgu açısından rivayetler birbirinden farklılık arz eder. Haberin rivayet şeması ise şu şekilde gösterilebilir:

Hadisin birinci metin grubunda şu'mün cezm sığası ile zikri geçen üç şeyde var olduğu vurgulanmıştır. Bu metin grubu, İbn Ömer-Salim b. Abdullah-İbn Şihâb tarihinde yer almaktadır. İkinci metin grubunda tıyera ile şu'm arasında bir ayırım yapılmış, tıyeranın olmadığı şu'mün ise olduğu vurgulanmıştır. Bu metin grubu, İbn Ömer-Salim b. Abdullah ve Hamza b. Abdullah-İbn Şihâb-Yunus b. Yezîd tarihiyle gelmektedir. Üçüncü metin grubunda ise şu'mün varlığı şartlı bir cümle ile ifade edilmiştir. Bu son ifade şu'm inancının aslında olmadığını ima etmektedir. Haberin bu metni Abdullah b. Ömer'den Hamza b. Abdurrahman ile Muhammed b. Zeyd tariklerinde yer almaktadır. Metinlerde görülen bu içerik farklılığının nasıl anlaşılacağı konusu, haberin metin tenkidi kısmına bırakılmıştır.

Aile isnadı diyebileceğimiz haberin ravileri arasında İbn Ömer'in oğulları Salim (ö.106/724) ve Hamza (ö. 110/728) ile torunu Muhammed b. Zeyd (ö.101/720) yer almaktadır. Haber İbn Ömer'den muttasıl bir sened ile nakledilmiştir. Sened kritiği açısından "tıyera" ibaresi ile "şu'm" ibaresinin beraber geçtiği ikinci metin grubunda İbn Ömer-Salim b. Abdullah, Hamza b. Abdullah-İbn Şihâb (ö.224/839)-Yunus b. Yezîd el-Îlî (ö.159/776) tarihinde yer alan Yunus'un tenkide uğradığını görmekteyiz.¹⁹ Hakkında farklı değerlendirmeler olan Yunus'un dışında aynı tarihin ravilerinden

¹⁸ Buhârî, 60 Cihâd 47, H. No: 2704; 67 Nikâh 18, H. No: 4806; Müslim, 39, Selâm 118, H. No: 2225; Tirmizî, 44 Edeb 58, H. No: 2824.

¹⁹ İbn Hanbel, onun Zührî'den münkerât'ı olduğunu, hıfzının iyi olmadığını söyler. İbn Harrâş, "sadûk", Ebu'z-Zur'a "la be'se bih" değerlendirmesini yaparlar. Bunun yanında Yahya b. Ma'in ise Yunus'un "sika" olduğunu ve onun Zührî'nin ashabının en sağlamlarından olduğunu söyler. Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII/534.

Hermele b. Yahya (ö.243/857) da tenkitten kurtulamamıştır.²⁰ Haberin ilgili tarikine bu iki raviden dolayı ihtiyatla yaklaşılması gerekir. Görebildiğimiz kadarı ile haberin diğer tarikleri ise hadis tenkit kriterleri açısından adil ve zabit raviler tarafından rivayet edilmiştir.

I. Sehl b. Sa'd (ö.88/707) Tariki:

Sehl ile gelen beş tarikin hepsinde ortak metin: "*Şayet olsaydı, evde kadında ve atta olurdu, yani şu'm*"²¹ şeklindedir. Muttasıl sened ile nakledilen haber sıhhat değeri bakımından sahihtir. Sehl tarikinde dikkat çeken taraf şu'm inancının olmadığı imasıdır. Hatta haberin ravilerden Ebû Hâzım (ö.100/718) "Sehl b. Sa'd, şu'mü red ederken, insanlar ise kabul etmeye meylediyorlar"²² diyerek bu durumu teyit etmektedir.

II. Câbir b. Abdullah (ö.77/697) Rivayeti

Câbir'den gelen iki tarikten Müslim'in *Sahîh*'inde geçen varyantı "*Eğer olsa idi bu, evde, hizmetçide ve atta olurdu*"²³ şeklinde iken Nesâî'nin *Sünen*'inde geçen tariki "*Eğer olsa idi bu, evde, kadında ve atta olurdu*"²⁴ şeklindedir. Nesâî'nin *Sünen-i Kübrâ*'sında haber "*Eğer şu'm olsa idi bu, evde, hizmetçide ve atta olurdu*"²⁵ şeklindedir. Câbir tariki de Sehl tariki gibi şu'm inancının olmadığı imasına vurgu yapmaktadır. Rivayetin bu tariki, sened açısından muttasıl; sıhhat açısından ise haberin cerhe uğrayan râvîsi olmadığı için sahih olduğu düşünülebilir. Bu tarikte kadın ibaresi yerine hizmetçi ibaresi yer almaktadır. İlgili durumun râvî tasarrufu olduğu akla gelmektedir.

III. Mihmer b. Muaviye (ö.?), Hakîm b. Muaviye (ö.?) ve Ümmü Seleme (ö.62/683) Rivayetleri:

Mihmer tariki "*Şu'm yoktur. Yümn (Bereket) ise üç şeyde; kadında, atta ve evdedir*"²⁶ şeklindedir. Burada dikkat çeken şey şu'm inancının kesinlikle olmadığı vurgusudur. Diğer tariklerde kadın, at ve eve yüklenen uğursuzluk, burada yerini hayra ve berekete bırakmaktadır. Muttasıl bir isnad sahip olan bu tarikte sadece Hişam b. Ammar (ö.245/859) hakkında çelişkili değerlendirmeler mevcuttur.²⁷ Tirmizî haberin sahabe ravisini Mihmer b. Muaviye yerine onun yeğeni Hakîm b. Muaviye olarak gösterir.²⁸ O halde Mihmer rivayeti ile Hakîm rivayeti aynıdır.

²⁰ Ebu Hâtim "hadisi yazılır ama hucdet değil" derken, Darekutnî (ö.385/995) ve İbn 'Adiy (ö.365/976) "kezzâb" demektirler. Bkz. İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec, *ed-Duafa ve'l-Metrûkin*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Bağdat 1406, I/74. İbn Hibban ise "sika" demektir. İbn Hibban, *es-Sikât*, VI/233.

²¹ Buhârî, 56, Cihâd 47; 67, Nikâh 18; Müslim, 39, Selam 119, H. No: 2226; İbn Mâce, 9, Nikâh 55, H. No:1994.

²² et-Tahâvî, Ebu Ca'fer Ahmed b. Muhammed, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, thk. Muhammed Zührî en-Neccâr, Muhammed Seyyid Cârulhak, 'Alemü'l-Kütüb, Beyrut 1994, IV/314, H. No: 7100.

²³ Müslim, 39, Selâm 120, H. No: 2227.

²⁴ Nesâî, 28, Hayl 5, H. No: 3570.

²⁵ Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991, II/38, H. No: 4412.

²⁶ İbn Mâce, 9, Nikâh 55 H. No: 1993.

²⁷ Onun hakkında İbn Hibban, Yahya b. Maîn "sika", ed-Dârekutnî "sadûk", Nesâî "la be'se bih" demektir. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX/249.

²⁸ Tirmizî, 22, Siyer 47, H. No: 1615.

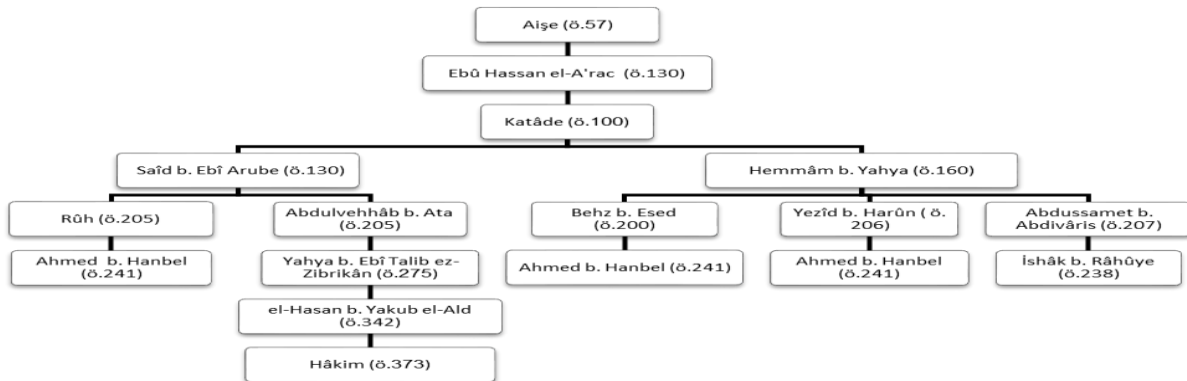
Ümmü Seleme tarikinde ise “*Şu'm dört şeyde, at, kadın, ev ve kılıç olurdu*” şeklindedir.²⁹ Hadis sened itibari ile muttasıldır ve senedinde cerhe uğrayan ravî yoktur. Rivayet “*şu'm üç şeyde...*” şeklinde gelen haberlere göre şaz kalmaktadır.

Diğer yandan Ebû Hüreyre tarafından nakledilen ve içinde şu'm ibaresi geçen tek haber Taberânî'deki “*Şayet şu'm olsaydı evde, kadında ve atta olurdu*”³⁰ rivayettir. Aslında bu haberde şu'mün olmadığı ima edilmektedir. Haber daha önce geçen geçen İbn Ömer, Sehl ve Câbir rivayetlerine metin yönünden benzemektedir.

Rivayetler içinde cezm sığası ile şu'mün var olduğu dair haberler sadece Abdullah b. Ömer-Salim b. Abdullah, İbn Şihâb tarikinden gelmektedir. Bu tarikle gelen bazı haberlerde haber, “*şayet şu'm olsa idi*” şeklinde şartlı ifadeler ile nakledilmiştir. Rivayetın diğer sahabe ravilerinden gelen haberlerin yine şartlı ifadeler ile geldiği görülmektedir. Dolayısı ile şartlı ifadeler ile gelen haberler cezm sığası ile gelen haberlere göre daha meşhurdur. Tıyeranın olmadığı şu'mün olduğu şeklindeki İbn Ömer rivayeti ise senedi yönü ile problemlidir. Hz. Aişe'ye Ebû Hüreyre'nin naklettiği haber verilen şu'm haberine gelince kaynaklarda Taberânî dışında Ebû Hüreyre'den nakledilen böyle bir habere ulaşamamıştır.

2.1.b. Tıyera ibaresi geçen haberler:

Zikri geçen Hz. Aişe hadisinin rivayet şemasını şu şekilde gösterebiliriz:

Hâkim'in dışındaki diğer tariklerde olay önce Hz. Aişe'ye bazı kimselerin geldiği, Ebû Hüreyre'nin Resûlullah'dan “*Tıyera ancak kadında, hayvanda ve evde*” haberini naklettiğini söylediği bunun üzerine Hz. Aişe'nin öfkeleniği arkasından Resûlullah'ın bu sözü söylemediği Ebû Hüreyre'nin haberi yanlış anladığı şeklinde geçmektedir. Rivayetın İshak b. İbn Râhûye (ö.238/852) ve İbn Hanbel'deki Behz b. Esed (ö.200/816) tarikinde Hz. Aişe'ye gelip haber veren kişi “*bir adam*” şeklinde geçerken İbn Hanbel'deki Rûh tarikinde “*iki adam*”, Yezid b. Harun (ö.205/821) tarikinde ise

²⁹ İbn Mâce, 9, Nikâh 55 H. No: 1995.

³⁰ et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, VII, 279, H. No: 7497. Haber, ravilerinden Dâvûd b. Yezîd'den (ö.151) dolayı zayıf bulunmuştur. Davut b. Yezid hakkında bkz. Bkz. İbn Hacer, el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, Dâru'l-Fiker, Beyrut 1404, III/178. Ayrıca bkz. Heysemî, Nureddin Ali b. Ebi Bekir, *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevaid*, Dâru'l-Fiker, Beyrut 1412, V/178, H. No: 8406.

"Ben'i amirden iki adam" şeklinde geçmektedir. Hâkim'in ise olay bu kişi veya kişilerin Hz. Aişe'ye gelip Ebû Hüreyre rivayetini haber vermesi ve bunun üzerine Hz. Aişe'nin öfkelenmesi kısmı olmadan doğrudan Hz. Aişe'nin bu konudaki hadisine yer verilerek geçmektedir. Yine haberin Katade (ö.100/719)-Said b. Ebî Arûbe (ö.130/748) tarihinde, Hz. Aişe, tıyera inancının Cahiliye insanlarına mahsus olduğunu haber verdikten sonra bu inancın boş olduğuna dair bir ayeti şahit getirmektedir.

Hâkim'in ravilerden Abdulvehhâb b. Ata (ö.205/821) hakkında Buhârî ve Nesâî "kavi değil", İbn Ebî Hâtim "sadûk", Yahya b. Mâin "sika" değerlendirmesini yapmaktadırlar.³¹ Yine Yahya b. Ebî Talib (ö.275/888) hakkında ise "sağlam değil", "konuşurken yalan söyler" gibi değerlendirmeler mevcuttur.³² Bu yönü ile Hâkim rivayeti, sened yönü ile problemlidir. Hadisin İbn Hanbel ve İbn Râhûye tarikleri sened yönü ile sahihtir.³³ İlgili rivayetlerde Ebû'l-Hassan el-A'rac (ö.130/748) her ne kadar Haricî olmakla itham edilmiştir.³⁴ Ebû Hureyre'nin Hz. Peygamber'den naklettiği hadisi Hz. Aişe'ye aktaran kişi veya kişilerin isimleri ise kapalı bırakılmıştır.

Kütüb-i Sitte'de tıyera ile ilgili hadisler ise dokuz sahabeden yirmi dokuz tarik ile rivayet edilmiştir. Rivayetlerin sahabî râvîlerine göre dağılımını şu şekilde gösterebiliriz:

Ebû Hureyre	10 tarikte
Enes b. Malik	7 tarikte
Abdullah b. Ömer	4 tarikte
Abdullah b. Mesûd	3 tarikte
Cabir b. Abdullah	1 tarikte
İbn Abbas	1 Tarikte
Kabîsa b. Muhârik	1 tarikte
Sa'd b. Malik	1 tarikte
Ahmed el-Kureşî	1 tarikte

I. *Ebû Hüreyre (ö.58/678) Tariki*

Bu ibare ile gelen haberler Kütüb-i Sitte'de on ayrı tarikle bize ulaşmaktadır. Dokuz tarikte ortak olarak "لا طيرة" "tıyera yoktur" ibaresi yer alırken bir tarikte ise "كان النبي صلى الله عليه وسلم يعجبه الغأل الحسن ويكره الطيرة" "*Resûlullah, fe'l'den (güzele yormadan) hoşlanır, tıyera'yi ise çirkin görürdü'*" ifadesi yer almaktadır. Söz konusu dokuz tarikin beşinde "tıyera yoktur" ibaresinin "bulaşıcı hastalık yoktur" (لا عدوى) ibaresi ile beraber, dördünde ise bu ibarenin "tıyera'nın hayırlısı ise fe'l'dir (güzele yormadır)" (وخيرها الغأل) ibaresi ile beraber nakledilmiştir. Üç grupta toplayabileceğimiz bu rivayetlerin metinlerini şu şekilde gösterebiliriz:

³¹ Mizzi, *Tehzîb*, VIII/ 378.

³² Zehebî, *Siyer*, XVI/124.

³³ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, V/77.

³⁴ İbn Ca'd (ö.230), Ali b. Ca'd b. Ubeyd, *Müsned*, thk. Amir Ahmed Haydar, Müessetü Nâdir, Beyrut 1410, s.154. İbn Hibbân onu sika görür. Bkz. İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân el-Büstî, *es-Sikât*, thk. es-Seyyid Şerafeddin, Daru'l-Fiker, Beyrut 1975, V/393. Fakat bu tevsikte o tek kalmıştır.

- Resûlullah (s) "*Advâ, tıyera, hâme, safer yoktur*"³⁵ buyurdu.

- Resûlullah: "*Tıyera yoktur. Tıyeranın hayırlısı fe'l'dir*" buyurdu. Ashab-ı Kirâm "fe'l nedir?" diye sorduklarında O (s): "*Sizden birinizin duyduğu sâlih kelimedir*" dedi.³⁶

- Resûlullah (s) *fe'l'den (güzele yormadan) hoşlanır, tıyerayı ise çirkin görürdü*.³⁷

Bu üç metin gurubunda ortak vurgu, tıyera inancının olmadığı veya çirkin görüldüğü üzerinedir. Ebû Hüreyre'den gelen rivayetlerin senedi muttasıl ve sıhhati sahihdir.

II. Enes b. Malik (ö.93/712) Tariki:

Kütüb-i Sitte'de yedi ayrı tarikle bize ulaşan rivayetlerin hepsinde "*Tıyera yoktur*" (طيرة) ifadesi ile "*Benim hoşuma giden fe'l'dir*" (يعجبني الفأل) ibareleri ortaktır. Ufak kelime farkları olmakla birlikte haberin ortak metnini şu şekilde gösterebiliriz:

Resûlullah: "*Ne advâ ne de tıyera vardır. Benim hoşuma giden fe'l'dir*" buyurdu.

Ashab "Fe'l nedir?" diye sordular. Resûlullah: "*Güzel kelimedir*" buyurdu.³⁸

Tıyera olmadığı vurgusunun yapıldığı bu rivayetlerin senedleri muttasıldır. Müttefekun Aleyh olan haber sıhhat açısından da sağlamdır. Bunun yanında İbn Hibbân'da haber; "*Tıyera yoktur. Tıyera, buna inanan kimseye mahsustur. Eğer bir şeyde (tıyera) olsaydı; evde, atta ve kadında olurdu*"³⁹ şeklinde yer almaktadır. Haberin ravilerinden Atabe b. Humeyd (ö.131/749) tenkide uğramış,⁴⁰ "*şayet bir şeyde olsa idl*" diye başlayan kısmı Enes'ten gelen diğer rivayetlerde bulunmamaktadır. Bu durumda habere temkinli yaklaşılmasının isabetli olacağı kanaatindeyiz.

III. Abdullah b. Ömer (ö.58/678) Tariki:

Kütüb-i Sitte'deki dört tarikten üçünün ortak metni "*Ne advâ ne de tıyera vardır. Ancak şu'm üç şeyde, atta, kadında ve evdedir*" şeklindedir. İbn Ömer rivayetleri içerisinde şu'm lafzı ile tıyera lafzının aynı metinde geçtiği üç tarikin ortak ravisi Yunus b. Yezîd el-İlî'dir. Yukarıda bu rivayete kısaca değinilmiştir. Sadece Yunus b. Yezid tariklerinde geçen bu ziyadenin diğer tariklerde yer almaması ve Yunus'un hıfzı ile ilgili cerhe uğraması, "şu'm" ile başlayan kısmın derc edilme ihtimalini akla getirmektedir.⁴¹ Aynı rivayetin İbn Mâce varyantı "*Advâ, tıyera, hâme, safer yoktur*"⁴² şeklindedir ve bu tarikte de şu'm lafzı yer almamaktadır.

IV. Abdullah b. Mesûd (ö.32/652) Tariki

³⁵ Buhârî, 76, Tıb 44, H. No: 5425; Tıb 19, H. No: 5380; Müslim, Selam 102 H. No: 2220; Ebu Dâvûd, Tıb 23 H. No: 3011. Rivayet hakkında yapılan kritik ve değerlendirmeler için bkz. Kesgin, Salih, "(Hastalıkta) bulaşıcılık yoktur" Hadisinin İsnad ve Metin Açısından Tahlihi", *Hitit Ünv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 2014/2, 13, sayı:26 s. 83-120.

³⁶ Buhârî, 76, Tıb 42, H. No: 5422, 2423; Müslim, 39, Selam 110, H. No: 2223. Haberin Müslim'de geçen varyantı ise "*Ne advâ, ne de tıyera vardır. Ben sâlih olan fe'l'i severim*" şeklindedir. Bkz. Müslim, 39, Selâm 113, H. No: 2223.

³⁷ İbn Mâce, 31, Tıb 43, H. No: 3536.

³⁸ Buhârî, Tıb 53, H. No: 5440; Tıb 43, H. No: 5424; Müslim, 39, Selâm 111, 112, H. No: 2224; Ebu Dâvûd, Tıb 23, H. No: 3916; Tirmizî, 22, Siyer 47, H. No: 1615; İbn Mâce, 36, Tıb 43, H. No:3537.

³⁹ İbn Hibbân, *Sahîh*, XIII/297, H. No: 6123.

⁴⁰ Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIX/305.

⁴¹ ed-Dârekutnî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer, *el-İlelu'l-Vâride fi'l-Ehâdîsi'n-Nebeviyye*, thk. Mahfûz er-Rahman Zeynullah, Dâru Tıbe, Riyad, 1985, XIII/131-132.

⁴² İbn Mâce, 1, İman 10, H. No: 86; 31, Tıb 43, H. No: 3540.

İbn Mesûd kaynaklı haberler üç ayrı tarikle ve Resûlullah (s) üç defa "*Uğursuzluğa inanmak (tıyera) şirkettir...*" buyurdu. Oysa bizden (kalbinde bu düşünce geçmeyen bir kimse) yoktur. Fakat Allah bu duyguyu tevekkülle giderir"⁴³ ortak metni ile bize ulaşmaktadır. Haberin senedi muttasıldır, sıhhati açısından sahihtir. Hattâbî'nin haber verdiği göre "Oysa bizden..." diye başlayan kısım İbn Mesûd'un kanaatidir ve hadise derce edilmiştir.⁴⁴

V. *İbn Abbas (ö.68/687), Cabir b. Abdullah (ö.78/697), Kabîsa b. Muhârik (ö.?), Sa'd b. Ebî Vakkâs Malik (ö.55/675), Urve b. Amr el-Kureşî (ö.?) Tarikleri:*

İbn Abbas tarikinın metni; Resûlullah: "*Advâ, tıyera, hâme, safer yoktur*"⁴⁵ buyurdu şeklinde,

Cabir b. Abdullah tarikinın metni; "Resûlullah: "*Advâ, tıyera ve gûl*"⁴⁶ buyurdu şeklinde,

Kabîsa tarikinın metni; "Resûlullah: "*Iyafe,*⁴⁸ *tıyera ve tark*"⁴⁹ *sihirdir*"⁵⁰ buyurdu şeklinde,

Kureşî tarikinın metni; "Hz. Peygamber'in yanında tıyereden bahsedildi de O, şöyle buyurdu: "*En iyisi fe'dir (güzele yormadır). Aslında bu durum bir Müslümanı (yapılması gereken işten) geri çeviremez. Buna göre sizden biriniz hoşlanmadığı bir şeyi görünce; "Ey Allah'ım! İyilikleri senden başkası veremez. Kötülükleri de senden başkası önleyemez. Güç de kuvvet de ancak senindir"* desin"⁵¹ buyurdu şeklinde,

Sa'd b. Malik tarikinın metni ise; "Resûlullah: "*Hâme, advâ, tıyera yoktur. Eğer bir şeyde tıyera olursa; atta, kadında ve evde olur*"⁵² buyurdu şeklindedir.

Hz. Aişe'nin Ebû Hureyre'nin naklettiği söylenen "tıyera üç şeydedir..." şeklinde cezm ifadesi ile kurulan bir habere gerek Ebû Hüreyre'den nakledilen haberlerde gerekse diğer sahabelerden gelen hadislerde rastlanamamıştır.

Özetle bu bölümde şu'm ve tıyera lafzının geçtiği rivayetler sened yönü ele alınmış; şu'mün olabileceği veya olmayacağı yönünde cezm sığısı ile gelen rivayetler ile "şayet şu'm olsa idi" diye başlayan şartlı haberlerin sened yönü ile sahih olduğu görülmüştür. Bu durum ister istemez bir çelişki doğurmaktadır. Fakat şu'mün cezm sığısı ile olabileceğini ifade eden haberlerin şartlı cümle ile başlayanlar ve şu'mün olmadığı ifade eden rivayetlere göre şaz kaldığı söylenebilir. Tıyeranın olmadığı ile ilgili haberlerin de sened yönü ile sahih olduğu görülmüş fakat tıyeranın olmadığı

⁴³ Ebu Dâvûd, 22, Tıbb, 24, H. No: 3910; Tirmizî, Siyer 47, H. No:1614; İbn Mâce, 31, Tıbb 43, H. No:3538.

⁴⁴ El-Hattâbî, *Meâlimu's-Sünen*, IV/232-233.

⁴⁵ İbn Mâce, 31, Tıbb 43, H. No: 3539.

⁴⁶ Cahili Araplarının, تنها ve ıssız yerlerde bulduklarına inandıkları, değişik suret ve renkli şekillerde görünerek onları yoldan saptırıp helak ettiklerini kabul ettikleri, cin yahut şeytanlardan bir cins olarak bilinen hayali varlıklar. Bkz. İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, III, 396; Nevevî, *Sahîhu Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*, XIV/216, 217.

⁴⁷ Müslim, 39, Selam, 107, H. No: 2222.

⁴⁸ Bir çeşit kuş falı demektir. Bkz. İbn Esîr, *en-Nihâye*, III/622.

⁴⁹ Çakıl taşları ile kismet arama inancı. Bkz. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, X/215.

⁵⁰ Ebu Dâvûd, 22, Tıbb, 24, H. No: 3097.

⁵¹ Ebu Dâvûd, 22, Tıbb, 24, H. No: 3919. Urve b. Amr'ın sahabe olduğunda ihtilaf vardır. Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru'l-Cil, Beyrut 1412, IV/490.

⁵² Ebu Dâvûd, 22, Tıbb 24, H. No: 3921.

şu'mün olduğu şeklindeki haberlerin ise sened yönü ile zayıf olduğu ve bu konuda gelen diğer haberlere göre şaz kaldığı anlaşılmıştır.

2.2. Semantik Açıdan Uğursuzluk Rivayetinin Tahlili

Ele aldığımız hadislerde geçen "şu'm" (شؤم) lafzı "ş-e-m" (شأم) fiilinin mastarıdır. "ş-e-m" fiilinin iki mastarından "şe'm" "sol taraf" manasına gelmektedir.⁵³ Aynı fiilin "şu'm" şeklindeki mastarı ise "bereketsiz olma, hayırsız olma" anlamındadır.⁵⁴ Cahiliyye adetlerinde şerrin sol yandan geldiğine inanıldığı için bu isimle anılmaktadır.⁵⁵

Kur'an'da "ş-e-m" fiilinin mastarları her iki manayı da içine alarak "ashâbu'l-meş'eme" ifadesi ayette şöyle geçmektedir: "وأصحاب المشأمة ما أصحاب المشأمة" / Soldakiler, ne bahtsızdılar onlar!" şeklinde geçmektedir.⁵⁶ Aynı şekilde "ne-hi-sât" kelimesi ayette: "فِي أَيَّامٍ نَجِسَاتٍ" / Mutsuzluğu ve şerri devamlı olan kara günler" şeklinde geçmektedir. Ayette geçen "nehisât" (نَجِسَاتٍ) kelimesi, "el-meşâim" (المشائيم) kelimesiyle te'vil etmiştir.⁵⁷ Lügatlerde kelime olumsuz çağrışımlar ile "musallat etme, mahrum bırakma, kesme" manasındaki "el-Husûm" (الحسوم),⁵⁸ "şerre sokma" manasındaki "en-Nekd" (النكد)⁵⁹ ve "kesme, koparma" manasındaki "es-Subd" (السبد)⁶⁰ kelimeleri ile izah edilmektedir. Şu'm kelimesi bu yönü ile insanlara devamlı olarak şer, kötülük ve zarar veren şeyler için kullanılmaktadır.⁶¹

Tıyera (طَيْرَة) kelimesi "itteyera-tetayyera" (اطَّيَّرَ وَتَطَيَّرَ) fiilinin mastarıdır. "Tıyera" uçmak fiilinden havada uçan kanatlı hayvanlara verilen isimdir. Bu temel anlamından başka kelime fiil olarak "kuşları uğurlu saymak" anlamına gelmektedir. Daha sonra kelime "uğurlu ve uğursuz sayılan her türlü şeyle" ilgili kullanılmıştır.⁶² Kelime, önemli bir işi için evinden çıkan bir yolcunun önünden kuş yahut vahşi bir hayvan geçmesiyle, bunu uğur ya da uğursuzluk sayarak maksadına buna göre belirlemesi manasına kullanılmıştır.⁶³

⁵³ Halil b. Ahmed (ö.175), Ebu Abdirrahman, *Kitabu'l-Ayn*, thk. Mehdî el-Mahzûzî, İbrahim es-Samurâî, I-VIII, Mektebetü'l-Hilâl, VI, 95; İbn. Fâris (ö.395), Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Fâris b. Zekerıyya, *Mekâyisü'l-Luğa*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun, Dâru'l-Fiker, Beyrut 1399, III/239.

⁵⁴ İbn Manzûr (ö. 711/1311), Cemaluddin Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mükerrrem, *Lisanu'l-Arab*, I-XV, Dâru Sadır, Beyrut, t.y., III, 427; XII, 314; ez-Zebîdî (ö. 1205), Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Faris Muhammed Murtaza, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Dâru'l-Hidaye, XIV/114; XXXII/445.

⁵⁵ Aynî, *Umdetu'l-Kari*, XV/180.

⁵⁶ 56, Vakıa 9.

⁵⁷ 41, Fussilet Sûresi 16; Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân fi Te'vili'l-Kur'an*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2000, XXI/444; İbn Abdilberr, Ebu Ömer Yusuf, *et-Temhîd limâ fi Muvatta mine'l-Meâni ve'l-Esânîd*, thk. Mustafa b. Ahmed el-Ülvî, Muhammed Abdulkebîr el-Bekrî, Vezâretu Umumi'l-Evkâf, Fas 1387, IX/278.

⁵⁸ Halil b. Ahmed kelimeyi açıklarken Hâkka Suresi'nde geçen "ثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا" / Sekiz gün musallat etti" ayetini "ثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا" yani "onları mahrum etti ve sıkıntıya soktu" şeklinde izah eder. Halil b. Ahmed, *Kitabu'l-Ayn*, III/153. Ayet hakkında bkz. 69, el-Hâkka Sûresi, 7.

⁵⁹ Halil b. Ahmed, a.g.e., V/331.

⁶⁰ Halil b. Ahmed, a.g.e., VII/232.

⁶¹ Halil b. Ahmed, a.g.e., VI, 95; İbn Fâris, a.g.e., II/7; III/186; İbn Manzûr a.g.e., III/427; XII/314.

⁶² Halil b. Ahmed, a.g.e., VII/447; İbn Fâris, a.g.e., III/341; İbn Manzûr, a.g.e., IV/512.

⁶³ el-Halîmî, el-Hüseyn b. Hasan, *el-Minhâc fi Şuabi'l-İmân*, thk. Muhammed Fûde, Dâru'l-Fiker, Beyrut 1979, II/20; Nevevî, *Sahîhu Müslim*, XIV/218,219; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, X/212.

Kuşların uçuşundan anlam çıkarma anlayışı daha önce Bâbil, Mısır gibi Yahudî ve Hristiyanlarda vardı. Cahiliye Arapları kuşların yanı sıra bir kısım özellikler taşıyan insanlarla, kulağı yarık, boynuzu kırık hayvanları ve bazı sesleri uğursuz kabul ederlerdi. Araplar'ın başvurduğu yöntemlerin en yaygını kuş uçurtma şeklinde yapılanıydı. Bu anlayışın temelinde, ölen insanların ruhlarının kuş şekline dönüşerek gökyüzünde dolaştığı inancı yatmaktadır.⁶⁴

"Tıyera" tabiri ve türevleri Kur'an'da da yer almaktadır.⁶⁵ Nitekim Yasin Suresi on dokuz ve yirmi ayetteki "Tıyera" (طيرة) kelime kökünden gelen kavramlar "uğursuzluk" anlamında kullanılmıştır.⁶⁶ Yine Hz. Salih'in kavmi ile olan konuşmasıyla ilgili " / قَالَوا اَطَّيْرَنَا بِكَ وَيَمَنْ مَعَكَ قَالَ طَائِرُكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ " / Sen ve beraberindekiler yüzünden uğursuzluğa uğradık" dediler. Salih: "Tıyeradan payınız Allah katında yazılıdır. Belki siz imtihana çekilen bir milletsiniz" dedi"⁶⁷ ayetinde kelime Semud kavminin konuşmasında "uğursuzluk", Salih'in verdiği cevapta ise "hayır ve şerden pay" şeklinde izah edilmiştir.⁶⁸ Hz. Musa ile Firavun'un mücadelesini anlatan Araf Sûresi yüz otuz birinci ayetinde de kelime uğur veya uğursuzluk manasına kullanılmıştır.

Bu açıklamadan anlaşıldığı kadarı ile tıyera şeklinde ifade ettiğimiz, kuşların hareketlerinden anlam çıkarma anlayışı çok eski bir geçmişe sahip olup mutlak olarak "uğur" ya da "uğursuzluk" manasında kullanılmaktadır. Bunun yanında kelimenin zaman içinde mutlak uğursuzluk ya da şer manasına kullanılmaya başlandığı görülmektedir. İbn Abdulber en-Nemerî (ö.463/1071) tıyera ve türevlerinin uğursuzluk manasına sadece kuşların uçuşu ile sınırlı kalmadığını diğer hayvanların hatta kör, ebter olan insanların da uğursuz görüldüğünü kaydetmektedir.⁶⁹

Dil âlimleri şu'm ile tıyera arasında bir ilişki olduğunu, şu'me tıyera denildiğini ifade etmişlerdir.⁷⁰Anlaşıldığı kadarı ile ilk zamanları şu'm kelimesi tıyera kelimesi arasında bir ilinti olup tıyera uğur ya da uğursuzluk olarak, şu'm ise daha çok şer beklentisi olarak ifade edilmiştir. Tıyera kelimesinin zamanla uğursuzluk olarak telakki edilmesi ile beraber iki kelimenin birbiri yerine kullanılmıştır. Şu'm herhangi bir kısıtlama olmadan her türlü şerri ifade ederken tıyera ise biraz daha dar bir alanda hayvan ve insanlar ile sınırlı kalmıştır.

Şu'm ve tıyera kelimeleri ilintili diğer iki kavram "el-Fe'l" (الفأل) ve "el-Yümn" (اليمن) kelimeleridir. Dilciler "el-Fe'l" kelimesini "tıyera" (طيرة) kelimesinin zıt anlamı olarak "güzel görme" şeklinde izah etmişlerdir.⁷¹ Hadis lügatlerinde kelimenin manası hüsnü

⁶⁴ Çelebi, İlyas, "İyâfe", *DİA*, XXIII/497.

⁶⁵ Kanatlı hayvan manasında bkz. 6, En'am 38; 38, Sad 19; 24, Nur 41; 27, Neml 17, 20. İnsanın iyi veya kötü ameli manasına bkz. 17, İsrâ 13; dağılan yayılan anlamında bkz. 76, İnsan 7. Ayrıca bkz. el-İsfehâni, Râğib Ebu'l-Kasım, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'an*, thk. Safvân Adnan ed-Dâvudî, Dâru'l-Kalem, Dimaşk, 1412, s.528-529.

⁶⁶ İbn Manzûr, *a.g.e.*, IV/512.

⁶⁷ 27, Neml, 47.

⁶⁸ İbn Manzûr, *a.g.e.*, IV/512.

⁶⁹ İbn Abdilberr, *et-Temhid*, IX/282-283.

⁷⁰ Halil b. Ahmed, *a.g.e.*, VI/95; İbn Manzûr, *a.g.e.*, IV/512.

⁷¹ Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn*, VIII/336; el-Ezherî, *Tehzibu'l-Luğâ*, XIV/11.

zan sahibi olma, bir işi-olayı hayra yorma anlamına geldiği ifade edilmektedir.⁷² Sözlüklerde "el-Yümn" (الْيُمْنُ) kelimesi "şu'm" kelimesinin zıt anlamlısı olarak "bereket" kelimesi ile açıklanmıştır.⁷³ Ayette "şu'm" ve "yümn" kelimesinin kökünden gelen kavramlar "Sağdakiler, ne bahtlıdır onlar! Ve soldakiler, ne bahtsızdırlar onlar!"⁷⁴ şeklinde geçmektedir.

Bu yönü ile "Tıyera" tabiri cahilî dönem hurafe ve batıl inançlardan birisi olan uğursuzluk manasına gelmektedir. Bu tabirin diğer hurafelerle beraber kullanılmış olması da bunun işaretidir. Hadislerde tıyera lafzı ile geçen rivayetleri, İslam dininin mücadele ettiği ve kaldırmaya çalıştığı "uğursuzluk" olarak anlamak daha doğru olacaktır. Zaten Resûlullah (s) da tevhid inancıyla çelişen bu tür bütün inanç ve hurafeleri kaldırmaya çalışmış, ashabını da bu konu da bilinçlendirmiştir. Aynı bilinç içerisinde ki sahabeler de başta Hz. Aişe olmak üzere benzeri inanışlara karşı aynı tavrı göstermişlerdir.

"Şu'm" tabiri ise görebildiğimiz kadarı ile genelde hadislerde hurafe ve batıl inanç olarak uğursuzluk manası yanında kendisinden zararın ve şerrin gelebileceği, zamanla kendisinden sıkıntı yaşanabileceği beklenen şeyler veya yersiz kuruntular için kullanılan menfi manalı bir kelimedir. Zaten uğursuzlukla ilgili gelen hadisler de genelde "tıyera" ifadesi ve "şu'm" ifadesi ayrı ayrı geçmesi bu iki kelimenin aynı manada kullanılmadığı izlenimini vermektedir. Fakat muhtemelen hadislerin mana ile rivayeti bu iki kavramın zamanla birbirlerinin yerlerine kullanılmasına sebep olmuş, böylece hadisin Resûlullah (s) ağzından çıktığı şekliyle bize ulaşması mümkün olmamıştır. Hadisin ilk söylendiği şeklinin ise tespiti gerçekten zordur.⁷⁵

2.3. Metin Açısından Uğursuzluk Rivayetinin Tahlili

Araştırmamızda ele aldığımız tıyera ve şu'm kapsamında bir yandan "tıyera yoktur" şeklinde haberler varken diğer yandan "Ancak şu'm üç şeydedir..." rivayetleri yer almaktadır. Rivayetlerdeki uğursuzluğun olup olmadığı ile ilgili tearuz, aslında muhtelifu'l-hadis ilminin konusudur. Buna dair hadisler hakkında açıklama yaparken, muhaddislerin ihtilafların çözümü hususunda benimsedikleri, *cem ve te'lif*, *nesh*, *tercih* ve *tevakkuf*⁷⁶ metotları doğrultusunda değerlendirmelerde bulunmak gerekir.

2.3.a. Cem ve Te'lif Metodu

Çelişkili görülen iki hadisin arasındaki zahiri ihtilafı, aklî ve naklî delillerle gidererek her iki hadisle de amel etme imkânını ortaya koymak birkaç şekilde uygulanmıştır.

⁷² el-Hattâbî, Ebu Süleyman Hamd b. Muhammed, *Garîbu'l-Hadis*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1982, I/183. Resûlullah (s), bu iki ifadeyi birbirinin karşıtı olarak kullanmıştır. Buhârî, 76, Tıb 42, H. No: 5422, 2423; Müslim, 39, Selam 110, H. No: 2223; Ebu Dâvûd, Tıb 24; İbn Mâce, Siyer 47.

⁷³ Halil b. Ahmed, *a.g.e.*, VI/ 295; VIII/397; İbn Manzûr, *a.g.e.*, XII/458.

⁷⁴ 56, Vakıa 8, 9.

⁷⁵ Bazı şehirlerde şu'mün tıyeranın bir çeşidi olduğu veya her ikisinin de aynı manada olduğu yönünde yorumlar yer almaktadır. bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VI/ 61; IX/436; Zürcânî, Muhammed b. Abdülhakî, *Şerhu'z-Zürkânî 'ala Muvatta*, Daru Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1411, IV/488.

⁷⁶ Bkz. Çakan. İ. Lütfi, *Hadislerde Görülen İhtilaflar ve Çözüm Yolları*, İFAV yay., İstanbul 2000, s.159-222.

Bunlardan ilki, her iki hadis arasında umum-husus ilişkisinin var olduğu kabulüyle ihtilafın giderilmesidir.⁷⁷

Hadis ehlinde bazıları tıyeranın olmadığı görüşündeki haberleri âmm, şu'mün olduğunu ifade eden haberler ise hâss olduğuna inanır. Örneğin Malik b. Enes'in (ö.179/795) "Allah Teâlâ, bir evi, zarar veya ölüme sebep kılabilir. Muayyen bir kadın ve at yahut hizmetçi de Allah'ın kaza ve kaderiyle bazen helake sebep olabilir" rivayetiyle ilgili olarak⁷⁸ Ebû Abdullah Muhammed el-Mâzerî (ö.536/1141) ve Yahya b. Şeref en-Nevevî (ö.676/1277), İmam Mâlik'in haberi zahirî manasına uygun olarak uğursuzluğun bu üç şeyde olabileceğini kabul ettiğini düşünürler.⁷⁹ Nevevî'ye göre İmam Malik dışında çoğu bilgin bu rivayetlerdeki üç şeyin yasaklanan teşe'ümden istisna edildiği kanaatindedir.⁸⁰ Bu konuda Yahya b. Saïd'den gelen: "Bir kadın Hz. Peygamber'e gelerek; 'Ey Resûlullah, biz bir evde yaşıyorduk. Orada (iken) sayımız ve mallarımız çoktu. Derken sayımız da azaldı mallarımız da' dedi. Resûlullah (s) da: 'Kötü bir yer olduğu için orayı terk ediniz' buyurdu"⁸¹ haberi ilgili te'vile şahid gösterilmiştir.⁸²

Abdullah b. Müslim b. Kuteybe'nin (ö.276/889) bu iki hadis arasında ihtilaf var diyen Mu'tezile mensubu birisine: "Bu itiraz ilmî değildir. Zira her bir haberin kendine has bağlamı vardır. Bu bağlam kopartılmadığı zaman tearuz ortadan kalkar. "Tıyera yoktur" hadisi ile "şu'm üç şeydedir" hadisi şu şekilde anlaşılabilir: "Uğursuzluk (tıyera) aslen yoktur; fakat bu düşünceye sahip kimse için kadında, evde ve atta uğursuzluk vardır." Cahiliye insanları uğursuzluk (tıyera) kadında, evde ve atta vardır derlerdi. Resûlullah (s) tıyeradan nehyetti. İnsanlar bu işe son vermeyince tıyera, insanların uğursuzluğun bulunduğunu düşündükleri bu üç şeyde kaldı" dediği nakledilmiştir.⁸³ Nevevî ve İbn Hacer, bu görüşlerinden dolayı İbn Kuteybe'yi haberi zahiri üzere anlayan İmam Malik'in yolundan gittiğini iddia etmişlerdir.⁸⁴

İbn Kuteybe, başka bir eserinde Hz. Aişe hadisini kastederek "Ebû Hüreyre'nin Resûlullah'tan rivayet ettiği "Uğursuzluk; kadın, ev ve (binek) hayvanında olur" hadisine gelince; "Bu, Ebû Hüreyre'nin hata etmiş olabileceğini, onun Resûlullah'tan bir şey işittiğini; fakat onu iyi anlayamadığını insanın aklına getiren bir hadistir" demektedir. Yine "Resûlullah, nasıl olur da kehanet kabilinden olan uğursuzluğa inanabilir?... Cahiliyye ehlinin bile pek çoğu uğursuzluğun mevcut olmadığı kanaatinde idiler ve onlar uğursuzluğa inanmayan kimseyi methederler" şeklinde

⁷⁷ Çakan, *a.g.e.*, s. 165.

⁷⁸ Ebu, Davud, Tıb 24, H. No: 3422.

⁷⁹ Nevevî, *Sahîhu Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*, XIV, 221; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VI/62.

⁸⁰ Nevevî, *a.g.e.*, XIV/221; el-Hattâbî, *Meâlimu's-Sünen*, IV/32.

⁸¹ Malik, *İsti'zân* 8, H. No: 1751.

⁸² Bu konudaki değerlendirmeler için bkz. el-Kurtubî (ö.616/1258), Ebu'l-Abbas, *el-Müfhim limâ Eşkele min Telhîsi Kitâbi Müslim*, thk. Muhyiddîn, Yusûf Ali, Ahmed Muhammed..., Dâru İbn Kesîr, 1417, V/629.

⁸³ İbn Battal (ö.449/1057), Ebu'l-Hasan Ali b. Halef, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Ebu Temîm Yâsir b. İbrahim, Mektebetü'r-Rüşd, Riyâd 2003, IX, 436-437; Kadî İyâz (ö.544/1149), Ebu'l-Fadl, *İkmâlu'l-Mu'lim bi Fevâidi*, Müslim, Dâru'l-Vefa, Mısır 1998, VII/150.

⁸⁴ Nevevî, *Sahîhu Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*, XIV/222; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VI/61.

beyanlarda bulunmaktadır.⁸⁵ Onun bu sözlerinde yukarıdaki iddianın aksine, Hz. Aişe hadisini, tıyerayı kabul eden Ebû Hüreyre hadisine tercih ettiği, tıyera inancının cahiliyye dönemine has olduğu ve uğursuzluğun buna inanan kişiye tesiri olabileceğine işaret vardır.

Ebû Süleyman el-Hattâbî (ö.388/998) hadiste istisna edilen bu üç şeyi, "istisna min ğayri cins" (aynı cinsten olamayan istisna) nev'inden görerek hadisin cahili dönemi uğursuzluk anlayışını iptal ettiğini söylemiş; hadisteki şu'mü ise bereketsizlik ve şer olarak te'vil edip Allah'ın takdirine bağlamıştır.⁸⁶ Ebû Bekir İbnu'l-Arabî (ö.453/1148), hadisteki bu üç şeyin umumdan tahsis edildiğini kabul etmekle beraber ona göre hadiste hasr şeklinde geçen şu'mün bu tür şeylere nispeti hilkaten (yaratılışları icabı) değil âdetendir.⁸⁷ Anlaşıldığı kadarı ile İbnu'l-Arabî, bahsi geçen tıyeranın cahili bir inanç şeklinde yaratılış ile ilişkilendirildiğini, şu'mün ise bu üç şeyde yaratılıştan değil genel kabullerden kaynaklanabileceğini söyleyerek iki hadis arasını cem etmektedir. Yine Ebu'l-Fazl Kadî İyâz (ö.544/1149) bu babda bazı ulemânın bu üç şeyi umumdan tahsis ettiğini zikri geçen üç şeyden gelecek şerlerden (şu'mden) kaçmanın mubah olduğunu ifade ettiklerini haber vermiştir.⁸⁸

Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzî (ö.597/1200) tıyeranın olmadığı, şu'mün üç şeyde olduğuna dair iki haberi şöyle cem eder: "Kendisinde şer ve şu'mün bulunması sebebiyle bir şeyden korkulacak ise ancak bu üç şeyden korkulabilir. Fakat bu (korku) cahiliye insanının hastalığının sirayeti ve tıyeraya dair zanlarındaki şekilde değildir. Şu da bilinmelidir ki kader, sebepler için bir te'sir var eder.⁸⁹ Aynı şekilde Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Ömer b. İbrahim el-Kurtubî (ö.616/1258) "şu'm şu üç şeydedir..." haberinin, "tıyera yoktur" haberini tahsis ettiği ve zikri geçen üç şeyde şu'mün mubah olduğu görüşündedir. Zira insanların ev, kadın ve at ile uzun süre beraber bulunmaktadırlar. Ona göre kişinin nefesine bu tür olumsuz duyguları uyandıran şeyleri terk etmesi veya daha güzel gelen şeylerle değiştirmesinde şeri' açıdan bir sakınca yoktur.⁹⁰

Ebu Abdullah İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye (ö.751/1350), "Resûlullah (s) şu'mün bu üç şeyde olduğunu haber vermesinden maksat, olmadığı ifade edilen tıyeranın (uğursuzluğun) ispatına yönelik değildir. Onun gayesi Allah'ın bu üç şeyde bazen şer bazen hayır olan yönleri var etmesindedir. Buna göre Allah bir anne babaya kendisi ile hayra nail olacağı mübarek bir çocuk verebileceği gibi bir başkasına kendisi ile şerre sapabileceği hayırsız bir çocuk da verebilir. Ev, kadın ve atın durumu da bu şekildedir. Allah hayrı-şerri, mutluluğu-hüsrânı yarattığı gibi bazı yönlerden kişinin mesut olacağı bereket ve huzuru ona bahşeder bazen de kişiyi sıkıntıya sevk eden

⁸⁵ İbn Kuteybe, *Te'vil*, 170-171.

⁸⁶ el-Hattâbî, *Meâlimus's-Sünen*, IV/236.

⁸⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VI/61.

⁸⁸ Kadî İyâz, Ebu'l-Fadl, *İkmâlu'l-Mu'lim bi Fevâidi*, Müslim, Dâru'l-Vefa, Mısır, 1998, VII/149.

⁸⁹ İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec, *Keşfu'l-Müşkil min Hadîsi's-Sahihayn*, thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb, Dâru'l-Vatan, Riyad, t.y., II/ 268.

⁹⁰ el-Kurtubî, *el-Müfhim limâ Eşkele*, V/630.

hüsranı var eder. Bunların hepsi Allah'ın kazası ve kaderidir" sözleri ile şu'mün bu üç şeyde bazen olabileceği kanaatindedir.⁹¹

Bedreddin ez-Zerkeşî (ö. 745/1392) Hz. Aişe rivayeti ile sahabeden gelen diğer haberler arasında tearuzun olmadığını ifade ederek cem yolunu seçen bir başka muhaddistir. Ona göre bu babda şu'mün varlığını kabul eden rivayetler, hüküm konusunda Hz. Aişe rivayeti üzerine muteber bir ziyadede bulunmaktadır. Ayrıca Tirmizî'nin bu babada Hz. Aişe'nin de rivayeti vardır değerlendirmesi, bir şekilde diğer sahabeler gibi onun da şu'mün varlığını kabul ettiğini göstermektedir. Ona göre Hz. Aişe'nin diğer sahabiler ile beraber naklettiği rivayet tek kaldığı rivayetten daha evladır.⁹² Anlaşıldığı kadarı Zerkeşî, şu'mün bu üç şeyde olabileceğini kabul etmekte ve Hz. Aişe'nin de şu'mün varlığına dair bir kanaate sahip olduğunu ima etmektedir. Muhammed b. Ali eş-Şevkânî (ö.1250/1834) ise İmam Malik'in sözünü tercih ederek buna şu haberi de şahid göstermiştir⁹³: "Bir adam Hz. Peygamber'e gelerek; "Ey Allah'ın Rasûlü, biz bir evde yaşıyorduk. Orada (iken) sayımız ve mallarımız çoktu. Derken başka bir eve göç ettik, orada ise sayımız da azaldı mallarımız da" dedi. Resûlullah (s) da: 'Kötü bir yer olduğu için orayı terk ediniz' buyurdu."⁹⁴

Bu kanaatlerde rivayetin zahirinden anlaşılan manayı ön plana çıkararak yaklaşımlar yanında iki haber arasında te'lîf eden görüşlerde bulunmaktadır. Böylece müsbet ve menfi manada gelen haberlerin her ikisi ile amel etmenin yolları aranmıştır. Aslında İmam Malik'in ifade ettiği şekilde iki hadis arası, zahirî mana esas alarak cem yapmak mümkün değildir.⁹⁵ Zira Kur'an ve Sünneti'n başından beri kaldırmaya çalıştığı uğursuzluk inancının bazı şeyler için istisna kılınması pek de tutarlı görülmemektedir. İnsan, hayvan ve eşyadan kaynaklanan birtakım sıkıntılardan dolayı onları uğursuz görmek imtihan, hikmet ve kader olgusu ile örtüşmemektedir. Ayrıca eşyada asl olan ibaha iken onda şer veya hayır beklentisi içinde bulunmak ise kabul edilemez.

Başta Hattâbî olmak üzere İbnu'l-Arabî, Kadî İyâz, İbnu'l-Cevzî, Kurtubî, İbnu'l-Kayyim ve Zerkeşî her iki hadis ile amel etmek için şu'm kelimesini te'vil etmek zorunda kalmışlardır. Fakat ilgili te'villerin bazısının çok da isabetli olduğu söylenemez. Zira bu te'villerin bir kısmında şu'm ibaresinin bereketsizlik veya şer ile izah edilmiştir. Böylece insan, hayvan ve eşyada görülebilecek bazı olumsuzluklar onlardaki şer veya bereketsizliğin sebebi olarak gösterilmiştir. Hâlbuki bir şeyin hayır veya şer olması daha çok kişinin irade, tercih, fiil ve olaya bakışı ile şekillenir. Kişinin

⁹¹ İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye, *Miftâh*, III/342, 343.

⁹² Zerkeşî, *el-İcâbe*, s.210-211.

⁹³ Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Neylü'l-Evtâr min Ehâdisi Seyyidi'l-Ahyâr Şerhu Münteka'l-Ahbâr*, thk. Hafîl Me'mûn, Dâru'l-Ma'rife Beyrut 1416, VIII/ 231.

⁹⁴ Ebu Davud, Tıb 24, H. No: 3924. Senedi açısından hadis zayıftır. Hadisin ravilerden İkrime b. Ammar el-İclî (ö.160) zayıf bir ravî görülmektedir. Bkz. Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, V/178; Mizzî, *Tehzîb*, XX/257-259.

⁹⁵ İbnu'l-Arabî "İmam Malik, evde şu'm vardır dememiş, o sadece cereyan eden âdete işaret ederek, bu durumdaki kişinin itikadını koruması ve batıla sapmaması için o evden çıkması gerektiğini söylemiştir" sözleri ile İmam Malik'in yanlış anlaşıldığını savunarak, bu inancın yersiz olduğunu ifade etmiştir. Bkz. İbn Hacer, a.g.e., VI/62.

irade ve tercihi bazen hayrı bazen de şerre kayabilir. Bu yönü ile şer veya hayır daha çok kişinin eşyaya yüklediği mana ile ilintilidir.

Yine bu te'villerin bir kısmında şu'mün şer manasına Allah'ın takdir ve kazası ile ilgili olabileceği ifade edilmiştir. Şerrin bu şekilde Allah'ın mutlak iradesi ile ilişkilendirilmesi doğru değildir. Allah'ın zâtı, sıfatları ve fiilleri şerden münezzehtir, bu sebeple o mutlak manada şerri dilemez ve işlemez. Allah'ın belirlediği kader ve kazada şer değil hayır vardır; şer sadece onun yarattıklarında bi'l-kuvve olarak mevcuttur. Allah'ın hayır kendisine nisbet edip şerri zatından nefyetmesi, hayrı emredip şerri yasaklaması ve emirlerine uyanlardan razı olup yasaklarını çiğneyenlere gazap etmesi de onun şerri murad etmediğinin kanıtıdır.⁹⁶

Evde, atta ve kadın başta olmak üzere diğer varlıklarda görülen ve istenmeyen şeylerin şer veya uğursuzlukla ilişkilendirilmesi Yüce Allah'ın lütuf ve hikmeti ile uyumsuz. Yaratıklarda bi'l-kuvve şer mevcut olsa bile ondan istenen, iyilik ve hayra öncülük etmesidir. İnsan her ne kadar iradesi dışında düzenlenen bir çevrede yaşıyorsa da fillerinin hür iradesi ile meydana getirdiği için yaptığı bütün kötülükler çoğu zaman kendi eseridir ve gerçek anlamda fâil olması sebebiyle onlardan da bizzat sorumludur.⁹⁷

Zerkeşî'nin eserinde Tirmizî'nin bahsettiği Hz. Aişe rivayeti⁹⁸ muhtemelen merfu' şekilde kaynaklarda geçen "*Şu'm, kötü ahlaktır*" haberidir.⁹⁹ Fakat ilgili rivayetin isnadı zayıftır ve Habîb b. Ubeyd'in Hz. Aişe'den semai olmadığı için senedi mümkatıdır.¹⁰⁰ Bu yönü ile habere ihtiyatla yaklaşmak gerekir. Ayrıca Hz. Aişe'nin tıyera ve şu'm hakkında naklettiği rivayet Zerkeşî'nin ifade ettiği şekilde pek de te'vile müsait görülmemektedir.

Hadis kaynaklarında şu'mün olmadığı; fakat yümnün (bereketin) evde, kadında ve atta yümnün olduğu;¹⁰¹ âdemoğlunun mutluluğunun kaynağı salih kadın, salih ev ve salih binek mutsuzluğunun ise kötü ahlaklı kadın, kötü binek ve kötü meskende olduğu;¹⁰² şu'mün "kötü ahlak" olduğuna dair rivayetler¹⁰³ yer almaktadır. Nitekim bu tür rivayetlerde geçen iyi, kötü, bereket gibi ifadeler aynı şekilde insanın varlığa yüklediği mana ile ilintili olup eşyanın bizatihi tabiatıyla ilişkili olduğunu düşünmek zor görünmektedir.

Şevkânî'nin yaklaşımında ise birtakım çıkmazlar vardır. Öncelikle Enes rivayetinin tıyera veya şu'm ile ilişkilendirilmesi yanlıştır. Zira rivayette Hz. Peygamber'in bu

⁹⁶ en-Nesefî, Ebû'l Muîn Meymun b. Muhammed, *Tabsıratu'l-Edille fî Usûli'd-Dîn*, thk. Hüseyin Atay-Şaban Ali Düzgün, Diyanet İşleri Başkanlığı yay., Ankara 2003, II/249-263.

⁹⁷ Nesefî, *Tabsıratu'l-Edille*, II/249-263.

⁹⁸ Tirmizî, 44 Edeb 58, H. No: 2824.

⁹⁹ İbn Hanbel, VI/86; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, IV/334, H. No: 4360; Ebu Nuaym, *Hilye*, VI/103.

¹⁰⁰ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, VIII/56.

¹⁰¹ Hakîm b. Muaviye (ö. 101 veya 1010) kanalı ile gelen bir haberde Allah Resûlü (s)'in "*Şu'm yoktur fakat bazen evde, kadında ve atta uğur vardır*" dediği haber verilmiştir. Bkz. Tirmizî, Edeb 47, H. No: 2824; İbn Mâce, Nikâh 55, H. No: 1993; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, VIII/154, H. No: 8250.

¹⁰² Ahmed, III/35, H. No: 1445; İbn Hibban, *Sahîh*, IX/ 340-341, H. No: 4032; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, IV/61, H. No: 3610; *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, I/146, H. No: 329; el-Hâkim, *el-Müstedrek*, VI/184, H. No: 7306.

¹⁰³ Ahmed, VI/85.

yönde bir beyanı yoktur. Diğer yandan İbn Kuteybe, Hz. Peygamber'in bu emrinin, onları içinde buldukları evin olumsuz havasından kurtarmak için olduğunu söylemiş ve insanın özünde var olan kuruntuların bu tür şeylere sebep olabileceğini ifade etmiştir.¹⁰⁴ Hattâbî, İbn Hacer ve Aynî ise Resûlullah (s) bu tavsiyesini, sedd-i zerâi kabilinden olduğunu ifade etmiştir. Buna göre bu sakındırmadan maksat, başa gelen şeylerin kader veya şer olduğu düşüncesinden kişiyi kurtarmak ve böylece başka alternatifler göstermek sureti ile çözüm üretmektir.¹⁰⁵ Nitekim rivayetin diğer varyantlarında Resûlullah (s) bu durumdan şikâyet eden bir başka kimseye evi satması veya hibe etmesi yönünde tavsiyeleri vardır.¹⁰⁶ Eğer evde şer veya uğursuzluk olsaydı o zaman Hz. Peygamber'in bu tavsiyelerde bulunması anlamsız olurdu.

Diğer yandan iki haber arasını te'lîf edenlerde vardır. Buhârî şarihi Ebû Muhammed Bedreddin Mahmud b. Ahmed el-Aynî (ö.855/1451) "Bu babda sahîh olan mana: Tıyera'nın bütün nevileriyle nefiy ve iptal edilmesidir. Resûlullah (s) "Tıyera yoktur." buyurduktan sonra "Ancak, şu'm üç şeydedir" buyurması cahiliyet devrinin itikadını hikâyedir. Çünkü o devirde Araplar bu üç şeyde uğursuzluk olduğuna inanırlardı. Yoksa bu hadîs Müslümanların itikadınca da bu üç şeyde uğursuzluk vardır manasını ifade etmez" dedikten sonra o da Hz. Aişe'nin rivayet ettiği haberi naklederek bu iki hadis arasını te'lîf etmeye çalışmıştır.¹⁰⁷ İki haber arasını telif eden muhaddislerden bir diğeri de Kâmil Miras'tır (ö.1957). O bu iki hadis hakkında; "Nefyen ve isbâten karşılaşılan bu iki haberden teşe'ümün umumî surette memnuiyetini ve mevzumuz olan hadisteki şemâat telakkisi de cahiliyet âdetini hikâyeden ibaret olup İslam itikadı olmadığını kabul etmek sureti ile iki haber arasını te'lif edilir" demektedir.¹⁰⁸ Aslında Aynî'de de gördüğümüz bu te'lîfin, daha çok şu'mün olmadığı görüşünü tercih veya daha önceki cahiliye âdetinin Hz. Aişe hadisi ile neshi şeklinde anlaşılması mümkündür.

2.3.b. Tercih Metodu

Araştırmamıza konu olan "tıyera" ve "şu'm" ile ilgili hadisler arasında tercih metodunu benimseyen iki grup vardır. Bunlardan ilki, hadisin "şayet şu'm olsaydı, şu üç şeyde olurdu"¹⁰⁹ varyantını cezm sığası ile gelen "şu'm üç şeydedir"¹¹⁰ varyantına tercih edenlerdir. Kadî el-Beyzâvî, "Bu rivayetlerin bazısında "Eğer uğursuzluk namına bir şey varsa (bu) atta, kadında ve evdedir" hadîsinin manasını, "Eğer uğursuzluk namına bir şey sabit olsaydı şu üç şeyde sabit olurdu. Lâkin uğursuzluk namına bir şey sabit olmamıştır. Binâenaleyh bunlarda da uğursuzluk yoktur" şeklinde izah ettiğini

¹⁰⁴ İbn Kuteybe, *Te'vil*, s.170-171.

¹⁰⁵ el-Hattâbî, *Me'alimu's-Sünen*, IV/237; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VI/ 62.

¹⁰⁶ Abdurrezzâk, Ebu Bekir b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef*, I-XI, Mektebü'l-İslâmî, Beyrut 1403, X/411.

¹⁰⁷ Aynî, Bedruddîn, *Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhu'l-Buhârî*, Dâru Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut,2001, XIV/211, 213.

¹⁰⁸ Miras, Kâmil, *Sahîhu Buhârî ve Muhtasarı*, DİB, Ankara 1967, VIII/312.

¹⁰⁹ Buhârî, 56, Cihâd, 47; 67, Nikâh 18; Nesâî, 28, Hayl, 5, H. No:3570; İbn Hanbel, II/85.

¹¹⁰ Mâlik, 54. İsti'zân 21, II/972, Buhârî, 67, Nikâh, 17, H. No: 4805-6; 76, Tıbb, 43; Tıbb, 54; Müslim, 39, Selam 115-119; Ebu Dâvûd, 22, Tıb 24 H. No:3922; Tirmizî, 44, Edeb 58, H. No: 2824; Nesâî, 28, Hayl, 5, H. No: 3568, 3569; İbn Mâce, 9, Nikâh 55, H. No:1995.

söylemektedir.¹¹¹ Yine Muhammed Nasiruddin el-Elbânî (ö.1420/1999) kesin lafızla gelen rivayetleri ravilerin bir tasarrufu olarak değerlendirmiş ve bunları muhtasar kabilinden görülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Başka yerde ise bu rivayetleri diğerlerine kıyaslamış ve kesin ifadelerle gelenlerin diğerlerine göre şaz olduğunu söylemiştir.¹¹²

İkincisi ise hadisin tıyeranın ve şu'mün olmadığını haber veren varyantının, şu'mün olduğunu haber veren varyantına tercih edilmesidir. Hz. Aişe'nin Hz. Peygamber'den nakille tıyera ve şu'mün Yahudilere veya cahiliye dönemindeki insanlara ait olduğu yönündeki sözlerinde olduğu gibi. Bu görüşü kabul edenler arasında Ebû Ca'fer Ahmed et-Tahâvî (ö.321/933) zikredilebilir. Tahâvî 'ye göre Hz. Aişe, Hz. Peygamber'in Cahiliyye Araplarına dair verdiği haberi diğerlerinden daha iyi ezberlemiş olması mümkündür. Bundan dolayı tıyera hakkında yaptığı nakil tercihe şayandır.¹¹³

Bunun yanında Hz. Aişe'nin naklettiği haberi tercih edilemez olduğu görüşünde olanlarda vardır. İlgili görüş sahipleri arasında İbnu'l-Arabî,¹¹⁴ İbnu'l-Cevzî,¹¹⁵ İbnu'l-Kayyim,¹¹⁶ İbn Hacer el-Askalânî¹¹⁷ (ö.852/1449) ve Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî¹¹⁸ (ö. 923/1517) zikredilebilir.

2.3.c. Nesh Metodu

Bu görüşe göre uğursuzluğun olduğuna dair haber ile olmadığı yönündeki haberler arasında nâsîh-mensûh ilişkisi vardır. Yani "Advâ, tıyera yoktur..." hadisinin "Şu'm üç şeydedir" hadisini nesh ettiği kabul edilmektedir. İbn Abdulber'e göre Hz. Peygamber İslam'ın ilk yıllarında Cahilî Arapların batıl inançları karşısında "Şu'm üç şeydedir..." sözünü söylüyordu. Daha sonra ilgili haberin hükmünü "Yeryüzüne ve sizin başınıza gelen herhangi bir musibet yoktur ki biz onu yaratmadan önce o, Kitap'ta bulunmasın. Doğrusu bu Allah'a kolaydır" ayeti ve şu'mün olmadığını dair haberler ile kaldırıldığını ifade etmiştir.¹¹⁹

Hadisi şerh eden âlimlerden bir kısmı, iki hadis arasında cem'in mümkün olduğundan dolayı konu olan hadisler arasında nâsîh-mensûh ilişkisi olmadığını ifade etmişlerdir.¹²⁰ Malum olduğu üzere neshi bilmenin yolları Resûlullah'ın (s) belirtmesi,

¹¹¹ el-Beydâvî, Nasiruddin, *Tuhfetu'l-Ebrâr Şerhu Mesâbihi's-Sünne*, Vezâratu'l-Evkâf, Kuveyt 2012, III/186.

¹¹² el-Elbânî, Muhammed Nasiriddin, *Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Sahîha*, Mektebetü'l-Mearif, Riyad 1995, I/804, H. No: 442; II/434, H. No: 799; II/692-693, H. No: 993; IV/564, H. No: 1930.

¹¹³ et-Tahâvî, Ebu Ca'fer Ahmed, *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, thk. Şuayb Arnavut, Müessestü'r-Risale, Beyrut 1987, II/252. Zerkeşî, el-Îcâbe'de isim vermeden Tahâvî'nin bu konudaki görüşünü şöyle aktarır: Bazı imamlar şöyle demişlerdir: "Hz. Aişe'nin bu rivayeti, Hz. Peygamber'in uğursuzluğu genel olarak yasaklamasına, ondan hoşlanmamasına ve bunu terk etmesine uygunluğu sebebiyle inşallah doğrudur." Bkz. Zerkeşî, *a.g.e.*, s. 209. Ayrıca bkz. Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Sahîha*, II/692, H. No: 993.

¹¹⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VI/61-62.

¹¹⁵ İbnu'l-Cevzî, *Keşfu'l-Müşkil*, II/268.

¹¹⁶ İbnu'l-Kayyim, *Miftâh*, III/336.

¹¹⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VI/61.

¹¹⁸ el-Kastallânî, Ahmed b. Muhammed, *İrşâdu's-Sârî li Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, el-Matbaatü'l-Kübra el-Amiriyye, Mısır 1323, V/74.

¹¹⁹ İbn Abdilberr, *Temhîd*, IX/278-285. Ayet için bkz. 57, Hadîd Sûresi 22.

¹²⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VI/62; el-Mubârefûrî, *Tuhfetu'l-Ahvezî*, VIII/92.

sahabenin beyanı, tarihi bilgi ve icmâdır.¹²¹ Buna dair sahabenin bir beyanı olmadığını, rivayetler arasında öncelik sonralık ilişkisini ortaya koyan bir tarihi bilgiye de sahip bulunulmadığı bununla birlikte neshin vuku bulduğuna ilişkin bir icma da söz olmadığı için nesh çok fazla mümkün görülmemektedir.

Tıyeranın olmadığı haberi ile şu'mün üç şeyde olduğu haberi arasını cem eden muhaddisler genelde tercih ve nesh görüşüne karşı çıktıkları ve bu konuda gelen Hz. Aişe hadisini tenkit ettikleri görülmektedir. İbn Kuteybe ve Zerkeşî'nin, Hz. Aişe istidrakine dair müspet değerlendirmeleri bulunsa da uğursuzluğun bu üç şeyde bulunduğu yönünde net bir görüşe sahip oldukları söylenemez. Aynî ve Kâmil Miras, her ne kadar iki hadis arasını te'lif ettiklerini ifade etseler de aslında onların Hz. Aişe hadisini tercih ettikleri veya iki hadis arasında nâsîh-mensûh ilişkisi kurdukları söylenebilir. Kadî Beyzâvî ve Elbânî ise "şayet şu'm olsa idi..." şeklindeki şartlı ifadelerle gelen hadisleri bu konudaki cezm sığası ile gelen diğer hadislerle tercih etmekte ve dolayısı ile şu'mün olmadığını ifade etmektedirler. Şu'mün olmadığına dair en net tavrı Tahâvî ve İbn Abdilberr'in gösterdiği görülmektedir.

2.4. Yorum Açısından Uğursuzluk Rivayetinin Tahlili:

Hz. Aişe'den gelen rivayette kullanılan "şu'm" ve "tıyera" tabirlerinin ise nasıl anlaşılması gerektiği sanırım önem arz etmektedir. Nitekim Hz. Aişe, Ebû Hureyre'nin Hz. Peygamber'den gelen haberleri yanlış anladığını aslında Resûlullah (s) Yahudileri kınayarak onların evde, kadında ve attı "şu'm" (şer) olduğunu söylediklerini, Cahilî Arapların ise bu üçünde "tıyera" (uğursuzluk) olduğuna inandıklarını haber verdiğini söylemektedir. Görebildiğimiz kadarı ile şu'm ibaresi Yahudilerin vehmini, tıyera ibaresi ise Cahilî Arapların inançlarını ifade etmek için kullanılmıştır. Özellikle Cahilî Araplar için Hz. Aişe'den gelen rivayet gayet yerinde ve realiteye de uygun düşmektedir. Çünkü "tıyera" manasına gelen uğursuzluk inancı cahiliyye döneminde Araplarca da tasvip görmekte olduğu daha önce geçen açıklamalardan da kolaylıkla anlaşılmaktadır.

Hz. Aişe'nin "şu'm" kelimesi ile gelen haberde bu inancı Yahudilere tahsis etmesi onun "şu'm" ile "tıyera" arasında ayırım yaptığını göstermektedir. Kanaatimizce Hz. Aişe "şu'm" ibaresini yukarıdan beri izah ettiğimiz çerçevede "şer ve kötülük görme beklentisi" şeklinde anlamaktadır. Hz. Aişe'nin bu yorumu ile Yahudilerin özellikle kadına yönelik yaklaşımları arasında bir ilgi olduğu da söylenebilir. Zira Yahudilere göre kadın, yasak meyveyi yemesi ve eşine yedirmesi sebebiyle cezayı hak etmiş ve bundan dolayı gebelik ve ağrı ile evlat doğurmak üzere cezalandırılmıştır. Yahudilere göre kadınlar, geveze, açığözlü, kışkanç, kavgacı, güvenilmez ve baştan çıkarıcı gibi sıfatlara sahip olmalarından dolayı yerilirler. Kısır kadınlar ise kınanır ve bu bir şer sebebidirler.¹²²

¹²¹ İbnü's-Salâh, Ebu Amr Takıyyüddîn, *Mukaddime*, thk. Nurettin İtr, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1986, I/277.

¹²² Harman, Ömer Faruk, "*Kadın*", DİA, TDV yay. İstanbul 2011, XXIV/84-85.

Bu şekilde Hz. Aişe, eski dinlerde ve cahili dönem Arap geleneklerinde yerini bulan "Uğursuzluk" inancına karşı mücadele etmiş, yeni teşekkül eden İslam toplumunda da benzeri temayüllerin Hz. Peygamber'in diliyle hadis formatına sokulması karşısında yanlış anlaşılmanın, eksik duyuların ve hatalı algıların tashih etmek üzere çaba göstermiştir.¹²³

Bunun yanında, Hz. Aişe her ne kadar Ebu Hüreyre'nin bu rivayetini düzeltmiş olsa da aslında Ebu Hüreyre'nin bu konudaki genel tavrının daha farklı olduğu görülmektedir. Nitekim Ebu Hüreyre'ye: "Sen Resûlullah'tan "Uğursuzluk (Tıyera) şu üç şeydedir: Evde, atta ve kadında..." buyurduğunu işittin mi? diye sorulduğunda, o: "Ben o zaman, Resûlullah'a demediği bir şeyi isnat ederim, dedim. Ama ben onu şöyle derken işittim: 'En doğru talih, fe'ldir (güzele yormadır). Göz değmesi de haktır'" şeklinde cevap vermektedir.¹²⁴ Aslında buradaki ifadesinde Ebu Hüreyre, uğursuzluk inancının yersiz olduğunu, bu inancın Resûlullah'ın (s) getirdiği prensiplerle ters düşeceğini söylemektedir.

Anlaşıldığı kadarı şu'm ile ilgili haberin birçok sahabeden gelmiş olması ve Hz. Aişe'nin yaptığı istidrakte tek kalması, şârihleri Hz. Aişe hadisini tenkide sevk etmektedir. Cahiliye dönemi hurafe ve batıl inançların teker teker sayılarak bunların olmadığına dair yukarıdaki rivayetler göz önünde alındığında Hz. Aişe'nin istidrakine dair yapılan eleştirinin çok da tutarlı olmadığı söylenebilir. Bunun yanında şu'm ile gelen bu haberlere sadece Hz. Aişe'nin değil aynı zamanda İbn Abbas'ın da şiddete karşı çıktığı görülmektedir. Ubeydullah İbn Ebu Müleyke (ö.117/735) bir gün İbn Abbas'ın yanında cariyesinden dolayı şikâyette bulunmuş ve insanların Allah Resûlünün (s) atta kadında ve evde şu'm olduğunu veya şu'm bir şeyde var ise ancak bu üç şeyde olacağına dair haber naklettiklerini söylemiştir. İbn Abbas bu haberi duyunca şiddetli bir şekilde reddetmiştir. Arkasında da ona cariyesi ile arasını ayırmasını satmasını ya da azat etmesini tavsiye etmiştir.¹²⁵ İnsanların arasında meşhur olan bu haber muhtemelen İslam'ın temel ilkeleri ile uyuşmadığı için İbn Abbas tarafından tenkit edilmiştir. Aslında İbn Mesûd'un "tıyera şirkidir" hadisi sonrası "Oysa bizden (kalbinde bu düşünce geçmeyen bir kimse) yoktur" kanaati, uğursuzluk inancının yasaklanmasına rağmen bir kuruntu halinde hala sahabilerin sinesinde yer bulduğunu ifade etmesi açısından önemlidir.¹²⁶ Ebû Hâzım (ö.100/718) "Sehl b. Sa'd, şu'mü red

¹²³ İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye, Şemseddin, *Miftâhu Dâru's-Saade*, Dâru İbn Affân, Ürdün 1996, III/334; Buhârî, Muhammed b. İsmail, *el-Edebü'l-Müfred*, Dâru'l-Beşâiri'l-İslamiyye, Beyrut 1989, I/314-315; İshak b. Râhûye, *Müsned*, III/101.

¹²⁴ İbn Hanbel, II/289, H. No: 7870.

Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde geçen muttasıl senedle nakledilen bu haberin ravilerinden Muhammed b. Kays münekkitlerce zayıf görülmüştür. Hadis sened tekniği açısından zayıftır. Bkz. İbn Hacer, *Tehzîbu'l-Kemâl*, thk. Muhammed Avâme, Dâru's-Reşid, Suriye, 1406, IX/501.

¹²⁵ et-Tahâvî, Muhammed b. Cerîr, *Tehzîbu'l-Âsar* (Müsnedü Ali b. Ebi Talib), thk. Muhammed Şakir, Matbaatü'l-Medenî, Kahire t.y., I/27, H. No: 70-71.

¹²⁶ Ebu Dâvûd, Tıbb, 24, H. No: 3910; Tirmizî, Siyer 47, H. No: 614; İbn Mâce, Tıbb, 43, H. No: 3538.

ederken, insanlar ise kabul etmeye meylediyorlar”¹²⁷ tespiti de aynı doğrultuda değerlendirilebilir.

Uğursuzluğun bu üç şeyde olduğunu tercih edenler yanında meseleye Kur'an perspektifinden bakanlar ise Hz. Aişe'nin görüşünü kabul etmektedirler.¹²⁸ Şâfiî âlim Alî b. Abdilkâfi es-Subkî (ö.756/1355) "أَنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ" /...Eşleriniz ve çocuklarınızdan size düşman olanlar bulunabilir"¹²⁹ ayeti doğrultusunda uğursuzluğun belki kadınlardan gelebileceğini düşünenlere "...Bu, hiçbir âlimin söyleyeceği şey değildir. Kim böyle derse cahillik eder. Yağmurun yağmasını yıldızlara bağlayan kimseyi kâfir gören Allah, herhangi bir kötülüğü, hiçbir dahli yok iken kadına mal edene ne demez?!" demektedir.¹³⁰

Diğer yandan şerh kitaplarımız da "şu'm" (şer beklentisi) üç şeydedir..." veya "eğer şu'm (şer beklentisi) olsaydı..." şeklinde gelen hadisler yorum yapılırken zarar ve şerrin nasıl olabileceği şeklinde bir yol takip edilmiştir. Bu konuda örnek olması açısından Ebû Dâvûd ilgili haberi açıklarken Hz. Ömer'in "evdeki hasır, kısır kadından hayırlıdır" dediğini aktarır.¹³¹ Yine Ebu Urve Ma'mer b. Raşid (ö. 153/770) şu bilgiyi vermektedir: "Ben bu hadisi tefsir edenleri şöyle derken işittim: Kadının uğursuzluğu doğurgan olmamasıdır, atın uğursuzluğu cihada elverişli olmamasıdır, evin uğursuzluğu ise kötü komşudur."¹³² Yine İmam Nevevî bazılarının evin uğursuzluğu dar olması ve insanların zarar vermesi, kadının uğursuzluğu dilinin uzunluğu, şüpheye sebep olması, binitin uğursuzluğu inatçı olması şeklinde yorumladıklarını söylemiştir.¹³³

Kaynağını hadis şerhlerinde bol miktarda bulabileceğimiz, İslam'ın bakış açısına hiç de yakışmayan bu yorumlar zamanla rivayetleşmiş ve bu rivayetler hadisin de önüne geçerek bir hakikat gibi sorgulanmadan kabul edilmiştir.¹³⁴ Nitekim ilgili yorumlar, değişik bir formatla hadis olarak ta kaynaklarımızda yerini bulmaktadır. Hz. Esmâ'dan gelen bir rivayette Resûlullah (s) şöyle buyurdu: "*Kişinin dünyadaki bahtsızlığı üç sebeptendir: kötü ev, kötü kadın ve kötü binit.*" Hz. Esmâ: "Ey Resûlullah evin kötüsü hangisidir?" diye sorunca Hz. Peygamber "*Sahası dar, komşusu geçimsiz olandır.*" buyurdu. Arkasından kendisine binitin kötüsü hangisidir diye soruldu. Resûlullah (s): "*Sırtı özürlü, kaburgası ayıplı olandır.*" buyurdu. Kadının kötüsü hangisidir diye

¹²⁷ et-Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, IV/314, H. No: 7100.

¹²⁸ Hatiboğlu, M. Said, *Müslüman Kültürü Üzerine*, Kitâbiyât yay., Ankara 2004, s.19.

¹²⁹ 64, Teğabûn, 14.

¹³⁰ Zürkânî, *Şerhu'z-Zürkânî*, IV/488.

¹³¹ Ebu Dâvûd, Tıb 24, H. No: 3922. el-Azîmâbâdî, ilgili ibarenin el-Lü'lü'î'nin (ö.333) naklettiği metinlerde olmadığını dolayısı ile Münzirî ve Mizzî'nin eserlerinde de bu kısmın bulunmadığını ibarenin sadece bazı nüshalarda bulunduğunu söylemektedir. Azîmâbâdî, Muhammed Şemsu'l-Hak, Avnu'l-Ma'bud *Şerhu Süneni Ebi Dâvûd*, I-IV, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1415, X/298.

¹³² Abdurrezzâk, *el-Musannef*, X/411.

¹³³ Nevevî, *Sahîhu Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*, XIV/221-222.

¹³⁴ Yorumun rivayetleşmesi tabiriyle, sahabinin bir hadisi naklederken kendi değerlendirmesi ve yorumunu katarak aktarması ve bu yorumun daha sonra rivayetleşmesi kast edilir. Böylece sahabe işittiğini değil de, yorumlayarak anladığını nakletmektedir işte bu durumda, "yorumun rivayetleşmesi" gibi bir problem oluşmaktadır. Bkz. Erul, Bünyamin, *Hadis Yorumunun Sınırları*, Gerede Hadis Meclisi, VI. Gerede Hadis Meclisi, 2007 (Yayınlanmamış tebliğ). Buna dair örnekler için bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, VI/62.

sorulunca Resûlullah (s): “*Kısır ve huysuz olanıdır*” buyurdu¹³⁵ demektedir. İnsanlardaki fiziksel engellerin uğursuzluk ile izahı, Allah’ın irade ve takdirine müdahiledir. Aynı zamanda kişinin yaşadığı bazı sıkıntıların, bahtsızlık ve şanssızlığa bağlanması, onu fatalist düşünceye sevk etmektedir. Hâlbuki insan imtihan dünyasındadır ve sorumlu bir varlıktır. Âlemde hayırla beraber şerrin, kolaylıkla beraber zorluğun, faydayla beraber zararın bulunduğu insanın makul bulduğu bir durumdur. Fakat insanın; hayırlı olan şeyleri ümit etme, kolay olanı isteme ve faydalı olana arzu duyma şerli olan şeylerden de kaçma, sıkıntıya ve zora katlanamama gibi bir yapısı vardır.¹³⁶ İnsan şerden korkar, çekinir ve ona karşı daima tedbirini alır. Bu hisler şerrin kötülüğünden ve kendisine zarar vereceğinden dolayıdır. Ama kişinin böyle korkularla ve vehimlerle yaşaması ve huzuru yakalaması mümkün değildir. İslam böyle vehimlerle hayata ve eşyaya bakışı tasvip etmez.

Sonuç:

Uğursuzlukla ilgili vârid olan haberler sened yönünden tahlil edildiğinde kesin ifadeler ile şu’unun var olduğunu ifade eden rivayetlerin, şartlı cümlesiyle başlayan ve şu’unun olmadığını ifade eden rivayetlere göre şaz kaldığı gözlenmiştir. Aynı şekilde tıyeranın olmadığına ilişkin haberlerin sened açısından sahîh, tıyeranın olup şu’unun olmadığına dair haberlerin ise sıhhati açısından problemlî olduğu görülmüştür. Haberin metin tenkidinde ise “*Uğursuzluk üç şeyde vardır...*”, “*Uğursuzluk ancak üç şeyde vardır...*” rivayetlerinin “*Bulaşıcılık yoktur, uğursuzluk yoktur...*”, “*Uğursuzluk şirkettir*” vb. hadisler ile arasındaki ihtilaf giderilmeye çalışırken kaynaklarımızda şu değerlendirmeler yapılmıştır:

- 1- Uğursuzluğun olmadığını ifade eden haberler umumi bir beyandır. Uğursuzluğun özel olarak bu üç şeyde olması ilgili beyana ters düşmez.
- 2- Uğursuzluk yoktur hadisi, itikâdî anlamda cahiliyye devri uğursuzluk anlayışını iptal etmekle beraber bu üç şeyde var olduğu ifade edilen uğursuzluk, bereketsizlik ve şer olarak anlaşılması gerekir.
- 3- Uğursuzluk inancı yersizdir; fakat Allah, zikri geçen bu üç şeyde bazen şer bazen hayır var edebilir. Uğursuzluğun bu tür şeyler nispeti yaratılış icabı değil, genel teamüller gereğidir. İnsanların ev, kadın ve at ile uzun süre beraber bulunmaları sebebi ile bu tür şeylerden dolayı bazen olumsuz duygular oluşabilir.
- 4- Uğursuzluk yoktur ibaresi cahiliye döneminde var olan bu inancın kaldırılmasına yöneliktir. Uğursuzluğun evde, binitte ve kadında olduğu düşüncesi de yine cahilî döneme has olan bir itikattir.

Resûlullah (s) “Uğursuzluk yoktur...” şeklindeki hadisi, uğursuzluk inancının İslâmî öğretiyle herhangi bir ilişkisi olmadığını beyan etmektedir. Nitekim Resûlullah’ın

¹³⁵ et-Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebir*, XXIV/153, H. No: 395. Hadisi değerlendiren Heysemî, raviler içerisinde hallerini tanımadığım kişiler var demektedir. Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid*, V, 179. Bu konudaki değerlendirmeler için bkz. Erul, *Hadis Yorumunun Sınırları*, Gerede Hadis Meclisi-VI., Gerede Hadis Meclisi, 2007. (Yayınlanmamış tebliğ)

¹³⁶ 17, İsrâ, 83; 41, Fussilet 49; 11 Hud 9; 89, Fecr, 15-16.

uğursuzluk hakkında "Uğursuzluğa inanmak şirktir", "Bu, onların içlerinden geçen bir düşüncedir. Bu düşünce onları sakın işlerinden alıkoymasın", "Sizden biriniz hoşlanmadığı bir şeyi görünce; "Ey Allah'ım! İyilikleri senden başkası veremez. Kötülükleri de senden başkası önleyemez. Güç de kuvvet de ancak senindir" desin" gibi beyanları onun uğursuzluğun her çeşidini kaldırmaya çalıştığını göstermektedir. Bu bağlamda Hz. Aişe'nin uğursuzluk meselesine yaklaşım biçimi, hadislerin metin açısından analiz edilmesinde aydınlatıcı bir örneklik teşkil etmektedir. Bu örneğin merkezinde hadislerin birey ve toplum yaşamındaki olası durumlara göre Kur'an merkezli bir bakış açısıyla okunması gelmektedir.

Son tahlilde uğursuzlukla ilgili hadislerin anlaşılması bağlamında şunları söylemek mümkündür. Bu hadislerden hareketle araştırmada, uğursuzluk inancının kabul edilemeyeceği; ev, eş, binit gibi konularda uğur ya da uğursuzluk beklentisinin bireyin İslâm anlayışıyla uyummadığı; uğursuzluğun olduğu düşünülen unsurlarda görülen bereketsizlik ve şer şeklindeki bazı olumsuzlukların Allah'a nispet edilmesinin doğru olmadığı ve insanların uğursuzlukla ilgili bir kuruntuya kapıldıklarında Allah'a sığınmaları gerektiği sonuçlarına ulaşmıştır.

KAYNAKÇA

Abdurrezzâk, Ebû Bekir b. Hemmâm, *el-Musannef*, I-XI, Mektebü'l-İslâmî, Beyrut 1403.

el-Asîmî (Muasır), Salih b. Mukbil Abdullah, *Dirâsetü Hadîsi's-Şüm fî Selâsetin – Dirâseten Hadisiyyeten Akîdeten-*, <http://aqeeda.org/book/hadithu-shum.pdf> (15.01.2017)

Aynî, Bedruddîn, *Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhu'l-Buhârî*, Dâru Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2001.

el-Azimâbâdî, Muhammed Şemsu'l-Hak, *Avnu'l-Ma'bud Şerhu Süneni Ebi Dâvûd*, I-IV, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1415.

el-Beydâvî, Nâsıruddin, *Tuhfetu'l-Ebrâr Şerhu Mesâbihi's-Sünne*, Vezâratu'l-Evkâf, Kuveyt 2012.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh*, Dâru's-Selâm, Riyâd 2000.

----, el-Edebü'l-Müfred, Dâru'l-Beşâiri'l-İslamiyye, Beyrut 1989.

Câhız, Ebû Osman, *Kitâbü'l-Hayavân*, Dâru'l-Cîl, Beyrut 1996.

Cârullah, Muhammed b. Abdilaziz, *Bulûğu'l-Müna ve'z-Zafer fi Beyâni lâ Advâ ve Tiyera ve lâ Hâme ve lâ Safer*, thk. Abdullah b. Süleyman el-Ğufeylî, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 2001.

Çakan, İsmail Lütfi, *Hadîslerde Görülen İhtilaflar ve Çözüm Yolları*, İFAV yay., İstanbul 2000.

Çelebi, İlyas, "İyâfe", *DİA*, c. XXIII, s. 497.

Çelik, Ali, *İslam'ın Kabul ve Reddettiği Halk İnançları*, Beyan yay., İstanbul 2013.

ed-Dârekutnî, Ebu'l-Hasen el-Bağdâdî, *Sünenu'd-Dârekutnî*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1966.

..., *el-İlelu'l-Vâride fi'l-Ehâdisi'n-Nebeviyye*, thk. Mahfûz er-Rahman Zeynullah, Dâru Tîbe, Riyad, 1985

Ebu Dâvûd, et-Tayâlisî, *Müsned*, Haydarâbâd 1321.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eşâs, *es-Sünen*, Dâru's-Selâm, Riyâd,2000.

İbn Fâris, Ebûl-Huseyn, *Mekâyisü'l-Luğa*, thk. Abdüsselam Muhammed, Dâru'l-Fiker, Beyrut 1399.

el-Elbânî, Muhammed Nâsuriddin, *Silsiletü'l-Ehâdisi's-Sahîha*, Mektebetü'l-Mearif, Riyad, 1995.

Erul, Bünyamin, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, TDV yay. Ankara 1999.

---, *Hadis Yorumunun Sınırları*, Gerede Hadis Meclisi, VI. Gerede Hadis Meclisi, 2007 (yayınlanmamış tebliğ)

el-Hâkim, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Neysâburî, *el-Müstedrek âle's-Sahîhayn*, I-IV, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, thk. Mustafa Abdulkadir, Beyrut 1990.

Halil b. Ahmed, Ebû Abdurrahman, *Kitabu'l-Ayn*, thk. Mehdî el-Mahzumî, İbrahim es-Sâmurâî, I-VIII, Mektebetü'l-Hilâl, t.y.

el-Halîmî, el-Hüseyn b. Hasan, *el-Minhâc fi Şuabî'l-İmân*, thk. Hilmi Muhammed Fûde, Dâru'l-Fiker, Beyrut 1979.

Harman, Ömer Faruk, Kadın, *DİA*, TDV yay. İstanbul-2011, XXIV s. 84- 85.

Hatiboğlu, Mehmed Said, "Hz. Aişe'nin Hadis Tenkitçiliği", AÜİFD, XIX (1973), s. 59-61.

..., *Müslüman Kültürü Üzerine*, Kitâbiyât yay., Ankara 2004

el-Hattâbî, Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed, *Me'alimu's-Sünen*, el-Matbaatü'l-İlmiyye, Haleb, 1932.

----, *Garibu'l-Hadîs*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1982.

Heysemî, Nureddin Ali b. Ebi Bekir, *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevîd*, Dâru'l-Fiker, Beyrut 1412.

İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yusuf, *et-Temhîd limâ fi Muvatta mine'l-Meâni ve'l-Esânîd*, thk. Mustafa b. Ahmed el-Ulvî, Muhammed Abdulkebîr el-Bekrî, VezâretuUmûmi'l-Evkâf, Ma'rib 1387.

İbn Battal, Ebû'l-Hasan Ali b. Halef, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Ebû TemîmYâsir b. İbrahim, Mektebetü'r-Rüşd, Riyâd 2003.

İbn Ca'd, Ali b. Ca'd b. Ubeyd, *Müsned*, thk. Amir Ahmed Haydar, Müessesetü Nâdir, Beyrut 1410.

İbn Ebî Hatim, er-Razi, *el-Merâsil*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1983.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Fethu'l-Barî bi Şerhi Sahîhu'l-Buhârî*, Dâru'l-Mearif, Beyrut 1379.

----, *Tehzîbu't-Tehzîb*, Dâru'l-Fiker, Beyrut 1404.

----, *Tehzîbü'l-Kemâl*, thk. Muhammed Avâme, Dâru's-Reşîd, Suriye 1406.

----, *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru'l-Cîl, Beyrut 1412.

İbn Hanbel, Ahmed b. Muhammed, *Müsned*, I-VI, Çağrı yay., İstanbul 1981.

İbn Hibbân, Muhammed el-Bustî, *es-Sikât*, thk. es-Seyyid Şerafeddin, Daru'l-Fiker, Beyrut 1975.

----, *Sahîh*, I- XVIII, thk. Şuayb el-Arnâvut, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1993.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah, *Te'vîlu Muhtelifi'l-Hadîs*, thk. Muhammed Muhyiddin el-Asfar, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1999.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezid, *Sünen*, Dâru's-Selâm, Riyâd 2000.

İbn Manzûr, Cemaluddin Ebû'l-Fadl, *Lisanu'l-Arab*, I-XV, Dâru Sadr, Beyrut, t.y.

İbn Şihâb, Muhammed b. Sellame b. Cafer Ebu Abdullah el-Kadî, *Müsnedü's-Şihâb*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1986.

İbnu'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec, *ed-Duafa ve'l-Metrûkîn*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye Bağdat, 1406.

----, *Keşfu'l-Müşkil min Hadîsi's-Sahihayn*, thk. Ali Hüseyin el-Bewâb, Dâru'l-Vatan, Riyad, t.y.

İbnu'l-Kayyim, Şemseddin el-Cevziyye, *Miftâhu Dâru's-Saade*, Dâru İbn Affân, Ürdün 1996.

İbnu's-Salâh, Ebû Amr Takıyyüddîn, *Mukaddime*, thk. Nurettin Itr, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1986.

İbnu'l-Esîr, Ebû's-Sa'adet, *en-Nihaye fî Garîbi'l-Hadîs*, Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut 1979.

İmam Malik, Malik b. Enes Ebu Abdullah, *Muvatta*, Daru İhyâü't-Türâsi'l-Arabi, Mısır t.y..

el-İsfehânî, Rağıb Ebu'l-Kasım, *el-Müfredât fi Ğarîbi'l-Kur'an*, thk. Safvân Adnan ed-Dâvudî, Dâru'l-Kalem, Dimaşk, 1412.

İshak b. Râhûye, İbn İbrahim el-Hanzalî, *Müsnedü İshâk b. Râhûye*, thk. Abdulğafur b. Abdülhak el-Bulûsî, Mektebetü'l-İmân, Medine 1991.

Kadî İyâz, Ebû'l-Fadl, *İkmâlü-Mu'lim bi Fevâidi Müslim*, Dâru'l-Vefa, Mısır 1998.

Kâmil Miras, *Sahîhu Buhârî ve Muhtasan*, DİB, Ankara 1967.

el-Kastallânî, Ahmed b. Muhammed, *İrşâdu's-Sârî li Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, el-Matbaatü'l-Kübra el-Amîriyye, Mısır 1323.

Kesgin, Salih, "(Hastalıkta) bulaşıcılık yoktur" Hadisinin İsnad ve Metin Açısından Tahlili", *Hitit Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 2014/2, c. 13, sayı:26 s, 83-120.

el-Kurtubî, Ebu'l-Abbas Ahmed İbü's-Şeyh, *el-Müfhim limâ Eşkele min Telhîsi Kitâbi Müslim*, thk. Muhyiddin, Yusuf Ali, Ahmed Muhammed..., Dâru İbn Kesîr, 1417.

el-Mizzî, Ebû'l-Haccâc Yusuf b. ez-Zeki, *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Ricâl*, thk. Beşşâr 'Avâd Ma'rûf, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1980.

el-Mubarekfûrî, Muhammed Abdirrahman, *Tuhfetul-Ahvezi*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y.

el-Münâvî, Zeynüddin Muhammed Abdür-rauf b. Tâcü'l-Arifîn b. Ali, *Feyzu'l-Kadîr Şerhi'l-Câmi's-Sağîr*, I-VI, Mektebetü't-Ticâriyetü'l-Kübrâ, Mısır 1356.

en-Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şu'ayb, *Sünen*, Dâru's-Selâm, Riyâd 2000.

----, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991.

en-Nesefî, Ebû'l Muîn Meymun b. Muhammed, *Tabsıratu'l-Edille fî Usûli'd-Dîn*, thk. Hüseyin Atay-Şaban Ali Düzgün, Diyanet İşleri Başkanlığı yay., Ankara 2003.

en-Nevevî, Muhyiddin Yahya, *Sahîhu Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*, el-Matbaatü'l-Mısriyye 1969.

es-Suyûtî, Abdurrahman b. el-Kemal Celaledin, *ed-Durru'l-Mensur*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, t.y.

eş-Şevkânî, Muhammed Ali, *İthâfu'l-Mehira bi'l-Hadîsi "Lâ Advâ ve Lâ Kelâmi a'laTiyâra"*, thk. Râşid b. Amir b. Abdullah, Dâru Atlasi'l-Hadrâi, Riyad 1424.

----, *Neylü'l-Evtâr min Ehâdîsi Seyyidi'l-Ahyâr Şerhu Münteka'l-Ahbâr*, thk. Halîl Me'mun, Dâru'l-Ma'rife Beyrut 1416.

et-Taberânî, Süleyman b. Ahmed, *Müsnedü's-Şamiyyîn*, thk. Hamdî b. Abdülmecid es-Selefi, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1405.

----, *el-Mu'cemu's-Sağîr*, -Mektebetü'l-İslamiyye, Beyrut 1985.

----, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, Dâru'l-Harameyn, I-XI, Kahire 1415.

et-Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân fi Te'vîli'l-Kur'an*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2000.

et-Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed, *ŞerhuMüşkili'l-Âsâr*, thk. Şuayb Arnavut, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1987.

----, *Tehzîbu'l-Âsar* (Müsnedü Ali b. Ebi Talib), thk. Muhammed Şakir, Matbaatü'l-Medenî, Kahire, t.y.

---, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, thk. Muhammed Zührî en-Neccâr, Muhammed Seyyid Cârulhak, Alemü'l-Kütüb, Beyrut 1994.

et-Tayalisî, Ebû Dâvûd Süleyman b. Davud el-Farisi, *Müsned*, Haydarâbâd 1321.

et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *Câmiu't-Tirmizî*, Dâru's-Selâm, Riyâd2000.

ez-Zebîdî, Ebû'l-Huseyn Ahmed b. Faris Muhammed Murtaza, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Dâru'l-Hidaye, t.y.,

ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Cârullah Mahmud bin Ömer b. Ahmed, *el-Faik fî Garibi'l-Hadis*, Daru'l-Ma'rife, Lübnan, t.y.

ez-Zerkeşî, Bedreddîn, *el-İcâbe li İrâd mestedrekethu Âişe 'ala's-Sahâbe*, thk. Bünyamin Erul, Müessesetü'r-Risale, Lübnan 2004.

ez-Zürkânî, Muhammed b. Abdulkakî, *Şerhu'z-Zürkânî 'ala Muvatta*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1411.